

ทวิวิธีวิทยาการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่าง: การปะทะประสานเรื่องเล่าระดับต่างๆ¹

อัจฉริยา ชวงส์เลิศ²

กุลธิดา ศรีวิเชียร³

บทคัดย่อ

ด้วยวิธีวิทยาการวิเคราะห์เรื่องเล่าที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาแบบดั้งเดิมในประเทศเวียดนามกับชาติพันธุ์วรรณนาดิจิทัลในประเทศไทย ชาติพันธุ์วรรณนาการติดตามเรื่องเล่าจากภาคสนามในเมืองชายแดนเวียดนามกับ สปป.ลาว การปริวรรตเอกสารไทโบราณ การวิจัยเอกสารปัจจุบัน ที่กระทำในช่วงเดือนกรกฎาคม 2564 - มิถุนายน 2565 บทความนี้คือความพยายามในการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและนำเสนอวิธีวิทยาการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่าง จากกรณีศึกษาวิจัยสองกรณีศึกษาที่ดำเนินการกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท และหญิงผู้มีบุตรยากที่เชื่อว่าเป็นชายขอบของชนบความเป็นหญิงในสังคมที่ให้ความสำคัญกับการมีบุตรสืบสกุล บทความชิ้นนี้มีข้อค้นพบด้วยกัน 5 ประการ **ประการแรก** กระบวนการสร้างความรู้ทางสังคมศาสตร์และ

* วันที่รับบทความ 12 มีนาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 24 สิงหาคม 2567; วันที่ตอบรับบทความ 1 กันยายน 2567

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน: เรื่องเล่าคือผ้าฮายด่าว และพิธีเช่นเมือง* กับ*การสร้างสำนักเรื่องสถานที่และสิ่งแวดล้อมของคนไทในเวียดนาม* และโครงการวิจัยเรื่อง *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวและเรื่องเล่าของนายหน้าจัดหาไข่ของผู้หญิงบนโลกออนไลน์: นวัตกรรมเพื่อ (ความสมบูรณ์) ของครอบครัว* ภายใต้แผนงาน “เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ” ทุนอุดหนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

² รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และนักศึกษาระดับปริญญาเอก มหาวิทยาลัยไซเพีย ประเทศญี่ปุ่น

มนุษยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างมีด้วยกัน 9 ขั้นตอน ซึ่งเป็นผลมาจากการเลือกกระบวนการที่ที่เหมาะสม การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของเรื่องเล่าประเภทต่างๆ การศึกษาบริบท การประกอบสร้างเรื่องเล่า การทำนियามปฏิบัติการของพื้นที่ทางสังคม และการประยุกต์ใช้แนวคิดการปะทะประสาน **ประการที่สอง** วิธีวิทยาดังกล่าวทำให้เราเห็นเรื่องเล่าหลักที่ทำหน้าที่ครอบงำความรู้ต่างๆ ที่มาจากเบื้องล่าง เพราะมันถูกสร้างผ่านกลไกเชิงสถาบันต่างๆ และภาคปฏิบัติการต่างๆ ของผู้มีอำนาจให้อยู่ในฐานะความจริง **ประการที่สาม** พื้นที่ทางสังคมคือพื้นที่ที่เป็นจุดปะทะและปะทะประสานของเรื่องเล่าอันหลากหลายทั้งจากเบื้องบนและเบื้องล่าง อันเป็นการปะทะของความไม่ลงรอย ความขัดแย้ง และอำนาจของคนกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาต่อรองด้วยการใช้เรื่องเล่ามาจัดปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ด้วยการช่วงชิงความหมายและสร้างความหมายใหม่ของการพัฒนา **ประการที่สี่** เพราะการปะทะประสานเรื่องเล่าต่างๆ ได้ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นมา (emergence) ในท้องถิ่นและ/หรือในชีวิตทางสังคมของกลุ่มคนนั้นๆ ซึ่งคืออำนาจจากเบื้องล่าง **ประการสุดท้าย** การศึกษานี้ขยายขอบเขตการวิเคราะห์เรื่องเล่าขนาดเล็ก โดยบูรณาการแนวคิดของเลียวทาร์ด วิตเกนสไตน์ และฮอลล์ เพื่อศึกษาการปะทะประสานของเรื่องเล่าในบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองร่วมสมัยของเวียดนาม สะท้อนพลวัตการต่อรองอำนาจในสังคมผ่านการใช้เรื่องเล่าเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตคือ การขยายขอบเขตการวิจัยในประเด็นเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของเรื่องเล่าจากเบื้องล่างในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ทวิวิธีวิทยาการวิเคราะห์เรื่องเล่า เรื่องเล่าชาติพันธุ์ เรื่องเล่าในโลกออนไลน์ พื้นที่ทางสังคม อำนาจจากเบื้องล่าง

Dual Methodology in Analyzing Narratives in Social Spaces and Power from Below: The Articulation of Multi-level Narratives

Achariya Choowonglert⁴

Kuntida Sriwichian⁵

Abstract

This research employs a narrative analysis methodology, utilizing traditional ethnographic methods in Vietnam and digital ethnography in Thailand. The study incorporates ethnographic narrative tracking in a Vietnamese border town adjacent to Laos, transliteration of ancient Thai documents, and contemporary document research conducted between July 2021 and June 2022. This article aims to review theoretical concepts and present a methodology for analyzing narratives within social spaces and power-from-below dynamics, drawing from two case studies involving Tai ethnic groups and infertile women marginalized by societal norms emphasizing procreation. The study presents five key findings. **First**, the process of knowledge construction in social sciences and humanities related to narratives in social spaces and power-from-below dynamics comprises nine steps, resulting from selecting appropriate paradigms, positioning various narrative types, studying contexts, constructing narratives, operationalizing social spaces, and applying articulation

⁴ Associate Professor in the Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University

⁵ Assistant Professor in the Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University and Ph.D. student at Sophia University, Japan

concepts. **Second**, this methodology reveals dominant narratives that subjugate bottom-up knowledge, constructed through institutional mechanisms and practices of those in power, positioning them as truth. **Third**, social spaces are sites of collision and articulation of diverse narratives from both top-down and bottom-up sources, representing conflicts, power struggles, and negotiations among different groups using narratives to reconfigure power relations through contesting and reconstructing meanings of development. **Fourth**, the articulation of various narratives gives rise to emergent phenomena in local contexts and/or social lives of specific groups, constituting power from below. **Fifth**, this study expands the scope of micro-narrative analysis by integrating concepts from Lyotard, Wittgenstein, and Hall to examine narrative articulations within contemporary Vietnamese economic and political contexts, reflecting the dynamics of power negotiation in society through narratives as tools for driving change. Recommendations for future research include expanding the scope of investigation to enhance understanding of bottom-up narratives' role in driving social and cultural change.

Keywords: dual-methodology in analyzing narratives, ethnic narrative, online narrative, social spaces, power from below

1. บทนำ

เรื่องเล่า (narrative) และการเล่าเรื่อง (narration) เป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเข้าใจชีวิตทางสังคม อำนาจ การกดทับ และการเอารอดเอาเปรียบในทางสังคมของผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่สำคัญคือ เรื่องเล่ามีความสำคัญต่อความเข้าใจในกระบวนการต่อรองของผู้ด้อยอำนาจ เพื่อจัดปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแง่มุมต่างๆ ที่มากดทับพวกเขา ดังนั้น ด้วยประเด็นข้างต้น เรื่องเล่าและการเล่าเรื่องจึงถูกศึกษาในฐานะพื้นที่ความรู้ในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่พัวพันกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการพัฒนาสังคมหลายประการ **ประการแรก** เรื่องเล่าและการเล่าเรื่องเป็นปฏิสัมพันธ์ด้านการสื่อสารเพื่อสร้างข้อโต้แย้งในชีวิตประจำวัน เพราะ “คนคือสิ่งมีชีวิตที่เล่าเรื่อง” ที่สร้างรูปแบบของสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารในฐานะที่เป็นเรื่องราว เพื่อสร้างระบบให้แก่ประสบการณ์ของตนเอง อีกทั้งปฏิสัมพันธ์จากการสื่อสารยังช่วยให้เรามองเห็นรูปแบบปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในการแสดงออกผ่านสื่อประเภทต่างๆ (Fisher, 1984) **ประการที่สอง** เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบกับรัฐ และทุนที่ต่างก็ผลิตความรู้เชิงเรื่องเล่า (narrative knowledge) ของตนขึ้นมาเพื่อช่วงชิงความหมายในการจัดการทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชน/สังคมนั้นๆ กล่าวคือ ในขณะที่ชุมชนดั้งเดิมมีเรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narrative) ที่ปรากฏตัวในรูปความรู้ของจารีตที่มีสูตรตายตัว เช่น เรื่องของบรรพบุรุษที่เชื่อมโยงผู้คนไว้กับอดีตและปัจจุบัน รัฐก็มีเรื่องเล่าหลักของความทันสมัย (grand narrative of modernity) ที่สร้างภาพความก้าวหน้าของมนุษย์ในฐานะที่เป็นวาทกรรมการพัฒนา และสุดท้ายคือเรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narrative) ของกลุ่ม/คนแต่ละคนที่มีความแตกต่างกัน ทั้งยังแตกต่างจากเรื่องเล่าหลัก แม้เรื่องเล่าขนาดเล็กไปล้มล้างเรื่องเล่าทั้งสองประเภทแรกไม่ได้ แต่มันยังได้ทำให้คนเล็กคนน้อยได้ยินเสียงของตัวเอง ที่อยู่ในเกมภาษา (language game) ตามแนวคิดของวิทเจนสไตน์ (Wittgenstein, 2009; McGinn, 2013) และเกมของภาษานี้เองที่ทำให้เรื่องเล่าขนาดเล็กของแต่ละคนมีความหมายขึ้นมา

ประการที่สาม บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการทางสังคมในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของประชาชน (ในที่นี่คือ กลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ) ในแง่นี้ เรื่องเล่าจากเบื้องล่าง คือปฏิบัติการในการต่อรองกับอำนาจรัฐ และอำนาจของชนบดั่งเดิมที่กดทับผู้คนบางกลุ่มไว้ ที่ซึ่งประชาชนสามารถโต้แย้งเรื่องเล่าหลัก (ที่มักจะมาในรูปแบบของวาทกรรมการพัฒนาและอุดมการณ์ต่างๆ) เพื่อการสร้างทางเลือกในการพัฒนาของตน เช่น การปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ชาติพันธุ์สัมพันธ์ใหม่ การเคลื่อนไหวใหม่ทางสังคม และการเมืองของความแตกต่าง ซึ่งเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประวัติศาสตร์ด้วยวาทกรรมใหม่ของการพัฒนา (Bhabha, 1990) อันเป็นการสร้างวาทกรรมในเชิงอุดมการณ์ใหม่ที่เกิดจากการปะทะประสาน (articulation) เรื่องเล่าระดับต่างๆ และการปฏิบัติการอย่างสร้างสรรค์ของการใช้เรื่องเล่าในการสร้างกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมอื่นๆ ของกลุ่มชน เพื่อไปปั่นป่วน (disrupt) วาทกรรมการพัฒนาที่มักเป็นเรื่องเล่าหลัก (grand narrative)

ด้วยเหตุนี้ เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ จึงเป็นสิ่งที่บทความชิ้นนี้ให้ความสำคัญในการศึกษา ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนแนวคิดทฤษฎีและวิเคราะห์วิพากษ์กระบวนการของการสร้างของการความรู้ทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่าง ผ่านกรณีศึกษาที่ได้ดำเนินการวิจัยแล้วสองเรื่อง ได้แก่ โครงการวิจัยเรื่อง *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน: เรื่องเล่าคือม้ายายด้าวและพิธีเช่นเมือง* กับการสร้างสำนึกเรื่องสถานที่และสิ่งแวดล้อมของคนไทในเวียดนาม โดย อัจฉริยา ชวงค์เลิศ (2565) และโครงการวิจัยเรื่อง *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวและเรื่องเล่าของนายหน้าจัดหาไข่ของผู้หญิงบนโลกออนไลน์: นวัตกรรมเพื่อ (ความสมบูรณ์) ของครอบครัว* โดย กุลริดา ศรีวิเชียร (2565) ภายใต้แผนงาน “เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ” โดย อัจฉริยา ชวงค์เลิศ และคณะ (2566) ทั้งนี้เพื่อเปิดพื้นที่ความรู้ให้กับเสียงที่ไม่

ถูกไต่ถาม อันเป็นเสียงหลากหลายจากเบื้องล่างที่กำลังดิ้นรนเพื่อสิทธิ อัตลักษณ์ และศักดิ์ศรีความเป็นคน ในการสร้างคุณภาพชีวิตของตนและสังคมให้ดีขึ้น โดยเริ่มต้นจากการทบทวนและคัดเลือกแนวคิดทฤษฎีที่มีความเหมาะสมมาใช้ อธิบายปรากฏการณ์

2. แนวคิดทฤษฎีการศึกษาเรื่องเล่าและอำนาจของเรื่องเล่า

ในทศวรรษ 1970 เป็นช่วงเวลาที่มีการสถาปนากเรื่องเล่าเป็นศาสตร์ เรียกว่า ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง (narratology) ที่มีความแตกต่างไปจากกระบวนทัศน์ เดิมด้านภาษาศาสตร์ที่เน้นเรื่องเล่า (narrative) ที่อยู่ในกระบวนทัศน์โครงสร้าง นิยมมากกว่ามนุษย์ในฐานะผู้กระทำหรือมนุษย์ในฐานะองค์ประธาน กล่าวคือ ไม่ได้มองมนุษย์ในฐานะที่เป็น “ร่างทรง” ของภาษา แนวคิดเรื่องเล่าจึงได้ ขยายไปยังแวดวงของนักสังคมศาสตร์ ภายใต้กระบวนทัศน์ด้านมนุษยนิยม (humanism) (ปอล ริคเกอร์, 2556) ในประเด็นนี้เอง การหักเหสู่การเล่าเรื่อง (narrative turn) ในการวิจัยทางสังคม ช่วยทำให้การศึกษาเรื่องเล่าถอยห่างไป จากกระบวนทัศน์ลัทธินิยม (realism) สู่การศึกษาตัวตนที่สัมพันธ์กับบริบทต่างๆ (Riessman, 2008) ทำให้เรื่องเล่าซึ่งมีจุดกำเนิดจากกระบวนทัศน์/ทฤษฎีว่าด้วย ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง (narratology) ศาสตร์การตีความ โครงสร้างนิยม จารีต ทางวรรณกรรม (literary tradition) ไปสู่การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ ระหว่างตัวตน คนอื่น ชุมชน พลวัตทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม เพื่อทำความเข้าใจโลกทางสังคมและประสบการณ์ของมนุษย์ กระบวนทัศน์ ปฏิฐานนิยม (positivism) จึงไม่ตอบโจทย์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอีกต่อไป ดังนั้น การหักเหสู่การเล่าเรื่องจึงเข้าสู่ การเป็น “สรรพศาสตร์” ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่ากับ ผู้ตีความ การสะท้อนย้อนกลับ และบริบทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ด้าน ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา คติชนวิทยา จิตวิทยา ภาษาศาสตร์ การสื่อสาร และสังคมวิทยา (Riessman, 2008; Goodson and Gill, 2011)

วอลเตอร์ อาร์. ฟิชเชอร์ (Walter R. Fisher, 1984) เป็นนักทฤษฎี ผู้บุกเบิกศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง (narration) โดยนำเสนอกระบวนทัศน์เรื่องเล่า (narrative paradigm) ที่ท้าทายกระบวนทัศน์แบบเหตุผลนิยม (rationalist paradigm) ฟิชเชอร์เสนอว่า ความหมายและนัยสำคัญในทุกมิติของชีวิตมนุษย์ ล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าและโครงสร้างเชิงเรื่องเล่า กระบวนทัศน์เรื่องเล่าของ ฟิชเชอร์มีสาระสำคัญดังนี้ ประการแรก การตัดสินใจของมนุษย์ขึ้นอยู่กับเรื่อง เล่าที่น่าเชื่อถือ นอกเหนือจากตรรกะและหลักฐานเชิงประจักษ์ ประการที่สอง เรื่องเล่าสามารถสร้างข้อโต้แย้งเชิงศีลธรรมสาธารณะ (public moral argument) ที่อาศัยพลังของเรื่องเล่าในการโน้มน้าวใจ ประการที่สาม เน้นความเข้าใจใน ปฏิสัมพันธ์ด้านการสื่อสาร (communicative interaction) ผ่านเรื่องราวสาธารณะ ที่กลุ่มสร้างขึ้น และประการที่สี่ เขามองว่า เหตุผลที่ดีคือวัตถุดิบของเรื่องเล่า เนื่องจากมนุษย์โดยธรรมชาติให้คุณค่ากับเหตุผล ที่สำคัญ ฟิชเชอร์เน้นประเด็น สำคัญในด้านการประกอบสร้างเรื่องเล่า โดยให้ความสำคัญกับผู้เล่าเรื่อง วิธีการ เล่าเรื่อง และจุดประสงค์ของการเล่าเรื่อง ซึ่งสะท้อนถึงพื้นฐานทางภววิทยา (ontology) ของกระบวนทัศน์เรื่องเล่า แนวคิดนี้นำเสนอมุมมองใหม่ในการ วิเคราะห์การสื่อสารของมนุษย์ที่ก้าวพ้นจากกรอบของกระบวนทัศน์โลกที่สมเหตุ สมผลแบบดั้งเดิม

กระบวนทัศน์เรื่องเล่าของฟิชเชอร์มีความใกล้เคียงกับ**กระบวนทัศน์ ผู้สร้างและการสร้าง (ความรู้/ความจริง) (constructionism)** ภายใต้กระบวนทัศน์ นี้ การศึกษาเรื่องเล่าจึงเปลี่ยนมุมมองจากการสะท้อน (reflection) มาเป็นการ ประกอบสร้าง (construction) โดยให้ความสำคัญกับผู้สร้างและตัวความรู้/ความ จริงที่ถูกสร้าง ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interactions) (Fisher, 1984; Somers, 1994; Feton and Langley, 2011) โดยเฉพาะในเรื่องการเมือง อัตลักษณ์ (Somers, 1994) การใช้เรื่องเล่าในฐานะเครื่องมือสร้างกลยุทธ์การ สื่อสารในการเชื่อมโยงกิจกรรมขององค์กร การผลิตซ้ำโครงสร้างอำนาจ อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ ในการทำให้เรื่องเล่าอื่นๆ กลายเป็นชายขอบ (Feton and Langley, 2011) นอกจากนี้ ยังมีประเด็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองและ

การเคลื่อนไหวทางสังคม การต่อรองกับวาทกรรมชาติ การให้ความสำคัญกับเรื่องเล่าท้องถิ่น ที่กลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบสร้างเพื่อเข้าไปพัวพันกับการพัฒนา (ทั้งการไปมีส่วนร่วมและ/หรือการรับรู้) (Bhabha, 1990) ตลอดจนการให้ความสนใจเรื่องเล่าในฐานะความทรงจำร่วมและการรับรู้ร่วม ทำให้เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในแง่นี้ ความรู้และผู้รู้มีการพึ่งพิงอิงกันและยึดโยง (embedded) อยู่กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษา และบริบทอื่นๆ อีกทั้งความรู้ดังกล่าวถูกสร้างใหม่ได้ผ่านปฏิบัติการต่างๆ เช่น เมื่อประยุกต์แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) เข้ามาอธิบายร่วมด้วยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปะทะประสานของความรู้ (articulation) การเป็นลูกผสมของความรู้ (hybridization) (Hall, 1980 & 1986) เป็นต้น ในแง่นี้ พื้นที่ทางสังคมของการประกอบสร้างเรื่องเล่าจึงเป็นพื้นที่ตรงกลาง ที่ซึ่งก้าวพ้นจากภาวะคู่ตรงข้าม (dichotomy) ของการแบ่งเขา-เรา หลักรอง ศูนย์กลาง-ชายขอบ มันจึงไม่ใช่พื้นที่ของการต่อต้าน ทว่าเป็นการต่อรอง ปรับปรน ปะทะประสาน และเชื่อมโยงกับพื้นที่/กลุ่มชนอื่นๆ (Bhabha, 1990; Gupta and Ferguson, 1992)

อีกกระบวนการที่คล้ายกัน แต่มีจุดเน้นที่ต่างกันคือ **เรื่องเล่าในกระบวนการเรียนรู้ในการประกอบสร้าง (constructivism)** กล่าวคือ ในขณะที่ social constructionism เน้นไปที่ “ผู้สร้างและตัวความรู้/ความจริง” (knowledge/fact) ที่ถูกสร้างผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม constructivism เน้นไปที่ “ผู้เรียนรู้และการเรียนรู้” (learning) ของการสร้างความรู้/ความจริงดังกล่าว ซึ่งแน่นอนว่าการเรียนรู้นั้นต้องมี “การเข้าไป” มีปฏิสัมพันธ์กับคน/กลุ่มอื่นๆ ด้วย กล่าวคือ ความรู้เชิงเรื่องเล่า (narrative knowledge) เป็นผลผลิตของการเรียนรู้ด้วยการตีความผ่านเรื่องราว (stories) เป็นประสบการณ์ชีวิต (lived experience) ที่อยู่ในระบบความเชื่อ/วัฒนธรรมของตนเอง (Klapproth, 2004) มีการเรียนรู้ในการสร้างและร่วมสร้างความหมาย (co-construction of meanings) ที่มีความสลับซับซ้อน (complexity) ในทางสังคมและชีวิตมนุษย์ อันเป็นการทำความเข้าใจวาทกรรมในเรื่องเล่าที่มีผลต่อความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์/

คนชายขอบ ที่สร้างจากจุดยืนทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ และเป็นการทำ ความเข้าใจโลกภายในและโลกภายนอกของผู้เล่าเรื่องในช่วงเวลาต่างๆ ในบริบทต่างๆ (de Fina and Georgakopoulou, 2008: 383) นอกจากนี้ **กระบวนทัศน์สตรีนิยม (feminism)** ก็ยังได้ถูกนำมาศึกษาเรื่องเล่าเช่นกัน กระบวนทัศน์นี้เน้นไปที่ประเด็นด้านความเท่าเทียมกันทางเพศ สำนึกเรื่องอำนาจและความชอบธรรม โดยเฉพาะกับผู้หญิงในฐานะผู้ด้อยกว่า ความเป็นคนชายขอบของผู้หญิง เสียงของผู้หญิง การสะท้อนย้อนคิด (reflexivity) การแบ่งปันทางความคิดเพื่อลดอคติที่ถูกครอบงำโดยอุดมการณ์หลักด้านเพศ และการเปิดพื้นที่เพื่อการถกเถียง (Boyatos et al., 2020)

ในขณะเดียวกัน ยังมีอีกกระบวนทัศน์หนึ่งในยุคสมัยต่อมาได้นำมาศึกษาเรื่องเล่า คือ **กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่ (postmodernism)** กระบวนทัศน์นี้เน้นเรื่องความหลากหลาย (diversification) การรื้อสร้าง (deconstruction) และการกลายเป็นการเมือง (politicization) (Currie, 2010) ทั้งยังตั้งคำถามและวิพากษ์ รวมทั้งเปิดเผยที่มาของอำนาจและการใช้อำนาจในการประกอบสร้างเรื่องเล่าหลัก (grand narrative) หรือแม้แต่สัจธรรม (truth) ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นด้านการแบ่งแยกและกีดกัน (exclusion) การครอบงำ (domination) จนทำให้ความจริงทางสังคม (social fact) มีลักษณะ “ทีกักเอา” (taken-for-granted) (Zagorin, 1999)

ฌอง-ฟร็องซัวร์ เลียวทาร์ด (Jean-François Lyotard) นักปรัชญาหลังสมัยใหม่ผู้ทรงอิทธิพล ได้นำเสนอแนวคิดที่บูรณาการศิลปะร่วมสมัย วัฒนธรรมศึกษา การเมือง และปรัชญาเข้าด้วยกัน โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงเรื่องเล่า สุนทรียศาสตร์ และการเมืองของภาษา ซึ่งส่งผลให้ผลงานของเขาได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในแวดวงวรรณกรรมร่วมสมัย เลียวทาร์ดนำเสนอการเปลี่ยนผ่านทางความคิดจากปรัชญาว่าด้วยสำนึกไปสู่ภาษา จากระบอบของภาพตัวแทนสู่วัจนกรรม (speech acts) และจากความหมายโดยตรง (denotation) สู่การแสดง (performance) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่องในฐานะวิถีแห่งความรู้ที่มักถูกกดทับและทำให้เป็นชายขอบโดย

วิทยาศาสตร์ ซึ่งมักมองว่า “ความรู้เชิงเรื่องเล่า” เป็นสิ่งล้าหลัง ด้อยพัฒนา และเป็นเพียงจารีตดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม เลียวทาร์ดพยายามลดทอนช่องว่างระหว่างวิทยาศาสตร์และความรู้เชิงเรื่องเล่า โดยเสนอว่า ความรู้เชิงเรื่องเล่าไม่ใช่เพียงทางเลือกของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แต่อาจเป็นความรู้ก่อนสมัยใหม่หรือรูปแบบอื่นๆ ของความรู้เชิงวาทกรรม การประกอบสร้างญาณวิทยาของความรู้เชิงเรื่องเล่าจึงไม่ใช่การทำทลายความรู้เชิงวิทยาศาสตร์โดยตรง แต่เป็นการนำเสนอมุมมองที่แตกต่างและมีคุณค่าในตัวเอง (Malpas, 2003)

3. เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม

พื้นที่ทางสังคม (social space) หมายถึงพื้นที่ความสัมพันธ์ (เชิงอำนาจ) ทางสังคมที่มีชีวิต (lived) อันเกิดจากประสบการณ์ของผู้ที่อยู่ในและใช้พื้นที่ (Lefebvre, 2002) เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมเป็นเรื่องเล่าที่อยู่ในฐานะปฏิบัติการทางสังคมบนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เรื่องเล่าในฐานะปฏิบัติการ (narrative as practice) คือการปะทะประสาน (articulation) และต่อรองกับเรื่องเล่าและวาทกรรม หรืออาจเรียกว่า “**แนวทางการศึกษาเชิงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม**” (social interactional approach – SIA) ปฏิสัมพันธ์ในเรื่องเล่า ที่มีทั้งในบทสนทนาและการปะทะประสาน เน้นการวิเคราะห์อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับการหักเหสู่การเล่าเรื่อง (narrative turn) แนวคิดนี้การศึกษาใน 2 แนวทางคือ (1) การพูดคุยในปฏิสัมพันธ์ (talk-in-interaction) และ (2) ปฏิบัติการทางสังคม (social practice) (de Fina and Georgakopulau, 2008)

แนวทางแรก การพูดในปฏิสัมพันธ์ (talk-in-interaction) คือ การพูดที่ต้องมีบริบท เป็นการศึกษาการวิเคราะห์บทสนทนา (conversation analysis) ในบางครั้งเรื่องเล่าก็ถูกใช้ในสถานการณ์ต่างๆ เช่น การออนไลน์ ในช่วงขณะ-เวลาของการมีปฏิสัมพันธ์นั้นๆ ตลอดจนบทบาทของคนที่อยู่ในปฏิสัมพันธ์นั้นๆ ด้วย ดังนั้น คนฟังเรื่องเล่าจึงไม่ใช่เป็นเพียงแค่คนฟังที่ไม่มีความกระตือรือร้น (passive audiences) แต่เป็นคนที่สร้างเรื่องเล่าร่วม (co-construction) ต่อรองและปรับปรนความหมายของเรื่องเล่าของผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์

ในเรื่องเล่าอื่นๆ ด้วยปฏิสัมพันธ์นี้ ผู้มีส่วนร่วมได้แสดงออกซึ่งตัวตน ผ่านการกระทำทางสังคมอันหลากหลายไปพร้อมๆ กับการเล่าเรื่อง รวมทั้งงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้วาจาผ่านเรื่องเล่า ซึ่งอยู่ในประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน (de Fina and Georgakopoulou, 2008: 381-382)

แนวทางที่สอง เรื่องเล่าในฐานะปฏิบัติการทางสังคม (narrative as social practice) แนวทางนี้นำเสนอมุมมองที่กว้างขวางกว่าการศึกษาเรื่องเล่าในบริบทท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์และการกระทำทางสังคมที่เชื่อมโยงระดับท้องถิ่นกับกระบวนการระดับมหภาค เรื่องเล่าในแนวคิดนี้มีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนและสร้างรูปแบบใหม่ให้กับกระบวนการและปฏิบัติการทางสังคม การวิเคราะห์จึงมุ่งไขว่คว้าวิธีการที่การเล่าเรื่องสะท้อนและหล่อหลอมบริบทที่หลากหลาย ตลอดจนกระบวนการที่ทำให้เรื่องเล่าเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ทางสังคมในวงกว้าง แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับชุมชนการพูด (speech community) ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายและทับซ้อน มีปฏิสัมพันธ์ผ่านกิจกรรม ปฏิบัติการ และบรรทัดฐานทางสังคมร่วมกัน อาจมองได้ว่าเป็นชุมชนปฏิบัติการ (community of practice) โดยเรื่องเล่าทำหน้าที่เป็นทั้งทรัพยากรร่วม วาทกรรม และกิจกรรมที่หล่อหลอมวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้ เรื่องเล่ายังเป็นเครื่องมือในการต่อรองและสร้างชุมชนใหม่ แสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ชุมชน และมีศักยภาพในการช่วงชิงทรัพยากร ทั้งยังสามารถถูกหรือสร้าง ปรับเปลี่ยน และนำกลับมาใช้ใหม่ข้ามบริบท นำไปสู่การสร้างวาทกรรมรูปแบบใหม่ (de Fina and Georgakopoulou, 2008: 382-383)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมจึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความหมายและนัยสำคัญของชีวิตมนุษย์ในทุกมิติ โดยโครงสร้างเชิงเรื่องเล่ามีความเกี่ยวข้องอย่างแนบแน่นกับปรากฏการณ์ทางสังคม (Fisher, 1984) ทั้งในแง่ทฤษฎีและปฏิบัติ การเล่าเรื่องจึงเป็นเครื่องมือแห่งอำนาจที่ทั้งรัฐและประชาชนใช้ในการผลิตสร้างความจริงทางสังคม ในบริบทของรัฐ เรื่องเล่าถูกนำมาใช้ในการผลิตวาทกรรมการพัฒนาชาติและวาทกรรมชาติ (national discourse) ในฐานะเรื่องเล่าหลักของความทันสมัย (grand narrative of

modernity) ที่ถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้าง “สำนึกชาติ” อย่างไรก็ตาม ชาติที่เกิดจากเรื่องเล่ามักมีลักษณะคลุมเครือ และวัฒนธรรมที่ถูกลำเสนอเป็นตัวแทนของชาติมักเป็นเพียงการลดทอนเชิงภาษาและสัญลักษณ์ ส่งผลให้สำนึกชาติที่สร้างขึ้นมีความสับสนเชิงอุดมการณ์ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน และละเลยมิติของพหุลักษณะ (pluralism) และพหุวัฒนธรรม (multiculturalism) (Bhabha, 1990)

4. เรื่องเล่าประเภทต่างๆ และการปะทะประสานของเรื่องเล่า

4.1 ระดับของเรื่องเล่า

ระดับของเรื่องเล่าสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ คนชายขอบ รัฐ และทุน ซึ่งต่างผลิตความรู้เชิงเรื่องเล่า (narrative knowledge) เพื่อช่วงชิงความหมายในการจัดการทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชน/สังคม โดยชุมชนดั้งเดิมมีเรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narrative) ขณะที่รัฐมีเรื่องเล่าหลักของการพัฒนาและความทันสมัย แม้เรื่องเล่าขนาดเล็กไม่สามารถล้มล้างเรื่องเล่าหลักได้ แต่ก็ยังเป็นเครื่องมือให้คนเล็กคนน้อยมีอำนาจในการส่งเสียง ในบริบทของเกมภาษา (language game) ตามแนวคิดของวิตเกินสไตน์ (Wittgenstein, 2009) ความหมายของภาษาผันแปรตามการใช้และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้เรื่องเล่าของแต่ละคนมีความหมาย แม้ต้องเผชิญกับเรื่องเล่าหลัก ความเป็นพหุลักษณะในเกมภาษาจึงขัดแย้งกับเรื่องเล่ากระแสหลัก ส่งผลให้อัตลักษณ์ของปัจเจกและสังคมแตกกระจาย การยึดโยงทางสังคมจึงอ่อนแอลง นำไปสู่การปั่นป่วน (disruption) รูปแบบดั้งเดิมของสังคมในด้านความยุติธรรม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ (Wittgenstein, 2009)

เลียวทาร์ดคาดหวังว่า ระบบทุนนิยมจะสร้างเงื่อนไขในการปั่นป่วนตนเอง แม้มองว่าฉันทามติด้านความยุติธรรมมีความเป็นไปได้ เขาเสนอให้มุ่งวิเคราะห์เรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narrative) ที่มีความแตกต่างหลากหลาย เมื่อเรื่องเล่ากระแสหลัก (grand narrative) ถูกละทิ้ง สิ่งที่เหลือคือความหลากหลายของ “เกมภาษา” ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้ยินเสียงของตนเอง (Malpas, 2003)

พหุลักษณะในเกมภาษาที่มีปฏิสัมพันธ์กับบริบทรอบตัว โดยไม่ยึดติดกับวัฒนธรรมและสารัตถะ ทำให้เรื่องเล่าของแต่ละคนมีความหมาย ในเกมภาษาจึงไม่มีความรู้และอำนาจครอบงำ ทุกคนสามารถสร้างความรู้จากเรื่องเล่าของตนเองได้ ความรู้ลักษณะนี้จึงเป็นความรู้ที่อยู่ในการใช้และการปฏิบัติการ (McGinn, 2013; Wittgenstein, 2009) แนวคิดนี้ผู้เขียนมองว่า เป็นการนำเสนอมุมมองที่ท้าทายโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิม และเปิดพื้นที่สำหรับการสร้างความหมายและความรู้ที่หลากหลายผ่านปฏิสัมพันธ์ทางภาษาในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น เพื่อการวิเคราะห์กับกรณีศึกษา ในบทความนี้แบ่งเรื่องเล่าออกเป็นสองระดับ ดังนี้

1) เรื่องเล่ากระแสหลัก (Grand Narrative)

เรื่องเล่ากระแสหลัก (grand narrative) ในทางทฤษฎี หมายถึงกรอบความคิดที่ครอบคลุมและอุดมการณ์ที่มุ่งอธิบายการดำรงอยู่ของมนุษย์ ประวัติศาสตร์ และพัฒนาการทางสังคม เป็นกรอบการตีความโลก เพื่ออธิบายความจริงเพียงหนึ่งเดียว มักมีรากฐานจากปรัชญา ศาสนา และอุดมการณ์ทางการเมือง นักทฤษฎีหลังสมัยใหม่มองว่า เรื่องเล่าหลักมีบทบาทสำคัญในการสร้างวาทกรรม (Foucault, 1982) แต่สร้างข้อจำกัดและกีดกันมุมมองที่หลากหลาย ละเลยความซับซ้อนของประสบการณ์มนุษย์ (Lyotard, 1984) ในบริบทของบทความนี้ เรื่องเล่าหลักหมายถึงวาทกรรมการพัฒนาของรัฐว่าด้วย (1) “การสร้างชนบทใหม่” และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีภาคปฏิบัติที่ชัดเจนในการจัดการป่า ภายใต้กฎหมายและโครงการพัฒนาของรัฐ (จากงานวิจัยเรื่อง *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน*) รวมถึง (2) อุดมการณ์ครอบครัวที่สมบูรณ์และความเป็นแม่ (จากงานวิจัยเรื่อง *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว*)

2) เรื่องเล่าขนาดเล็ก (Little Narrative)

เรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narratives) เป็นเรื่องราวที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง มักเป็นเรื่องเล่าท้องถิ่นหรือประสบการณ์ส่วนบุคคลในบริบทเฉพาะ มีลักษณะแยกส่วน (fragmented) และท้าทายเรื่องเล่าหลัก เรื่องเล่าขนาดเล็กมีความหลากหลาย เน้นความเป็นพหุลักษณะ ให้ความสำคัญกับปัจเจกและผู้กระทำ

การทางสังคม รวมถึงยอมรับเสียงของคนชายขอบ โดยทำหน้าที่ขยายเสียง (amplifying) จากชายขอบ เพื่อเผชิญหน้ากับอุดมการณ์ครอบงำของเรื่องเล่าหลัก (Lyotard, 1984; Malpas, 2003) ในบทความนี้ เรื่องเล่าขนาดเล็กหมายถึงเรื่องราวจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้หญิงที่ซื้อชายไข่ (จากงานวิจัยเรื่อง *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว*) หรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับเทพและผีในป่าและสายน้ำ (จากงานวิจัยเรื่อง *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน*) เรื่องเล่าเหล่านี้ทำหน้าที่ปั่นป่วน (disrupt) วาทกรรมการพัฒนาของรัฐ และปะทะประสานกับเรื่องเล่ากระแสหลักจนเกิดเป็นเรื่องเล่าใหม่และภาษาใหม่ อันเป็นเงื่อนไขให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ในสังคม

4.2 เรื่องเล่าจากเบื้องบนและเบื้องล่าง: ปฏิสัมพันธ์และการปะทะประสาน

แน่นอนว่า ปฏิบัติการของการเล่าเรื่องหรือการนำเรื่องเล่าไปใช้ในพื้นที่ทางสังคม มักจะเกิดการปะทะประสานกับเรื่องเล่าอื่นๆ อยู่เสมอ เพื่อการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เล่าเรื่องต่อการสร้างความเข้าใจในประเด็นด้านชาติพันธุ์ ความเป็นชายขอบ คุณภาพชีวิต และอำนาจต่างๆ สังคม ในปฏิบัติการทางสังคมในการนำเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบไปใช้ในพื้นที่ทางสังคม มักไปปั่นป่วน (disrupt) เรื่องเล่าหลัก (ในบทความนี้คือ วาทกรรมการพัฒนา และอุดมการณ์ครอบครัว) คือการเปลี่ยนแปลงทิศทางการพัฒนา (trajectories) พื้นที่/ท้องถิ่น/ทรัพยากร ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พรมแดนชาติพันธุ์ อำนาจของผู้หญิง และคุณภาพชีวิตของครอบครัว (เช่น ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวที่ไม่มีบุตรยากจะกระทำได้อย่างไร) คือคำถามใหญ่ ปฏิบัติการทางสังคมที่สถาปนาบทบาทของเรื่องเล่าในฐานะที่เป็นพลังทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและพลังของวัฒนธรรมดา รวมถึงพลังของเทคโนโลยีดิจิทัล ที่มีต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้อำนาจต่อรองจากเบื้องล่างมีความเป็นไปได้มากขึ้น ดังนั้น เรื่องเล่าในฐานะที่เป็นอำนาจจากเบื้องล่าง ในกรณีศึกษานี้คือเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ ที่ใช้อำนาจจากเรื่องเล่าเพื่อให้เกิดการต่อรอง การเปลี่ยนศูนย์กลาง และการก่อเกิดสิ่งใหม่ขึ้นมา (emergence) จากการปะทะประสานระหว่าง

เรื่องเล่าหลัก เรื่องเล่าแม่บท และเรื่องเล่าขนาดเล็ก ในปฏิบัติการจากเบื้องล่าง แนวคิดการปะทะประสาน (articulation) ของ สจวร์ต ฮอลล์ (Hall, 1980 & 1986) นำเสนอมุมมองที่มองอัตลักษณ์และตัวตนเป็นผลรวมของวาทกรรมที่หลากหลายและซับซ้อน โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม การเมือง และสังคม ผ่านการพิจารณาการเชื่อมโยงของความแตกต่าง ชัดแย้ง และความตึงเครียดในลักษณะเฉพาะ อันนำไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมใหม่ กระบวนการปะทะประสานเกี่ยวข้องกับการผสมผสานองค์ประกอบเดิมเข้ากับรูปแบบใหม่ หรือการแนบความหมายแฝงใหม่เข้ากับองค์ประกอบที่มีอยู่ แนวคิดนี้มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบทางวัฒนธรรมกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในบริบทของการต่อสู้ทางชนชั้น และการต่อรองความหมายทางวัฒนธรรม ผลของการปะทะประสานนำไปสู่การเกิดขึ้น (emergence) ของสิ่งใหม่ในท้องถิ่นหรือชีวิตทางสังคม สะท้อนอำนาจจากเบื้องล่างในการปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาในหลายมิติ กระบวนการนี้อาจมองได้ว่า เป็นการปะทะประสานของความรู้หรือการเป็นลูกผสมของความรู้ (hybridization) (Hall, 1980) พื้นที่ทางสังคมของการประกอบสร้างเรื่องเล่าจึงเป็นพื้นที่ตรงกลาง (in-between space) ที่ก้าวพ้นภาวะคู่ตรงข้าม (dichotomy) ของการแบ่งแยกแบบทวิลักษณ์ มันจึงไม่ใช่พื้นที่ของการต่อต้าน แต่เป็นพื้นที่ของการต่อรอง ปรับปรน ปะทะประสาน และเชื่อมโยงกับพื้นที่/กลุ่มชนอื่นๆ (Bhabha, 1990; Gupta and Ferguson, 1992)

5. แนวคิดเรื่องเล่าในการสื่อสารศึกษาเปรียบเทียบกับเรื่องเล่าทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

แนวคิดเรื่องเล่ามีบทบาทสำคัญในการสื่อสารศึกษา (communication studies) โดยช่วยให้เข้าใจวิธีที่ผู้คนสร้างความหมายและสื่อสารประสบการณ์ของตนเอง (Polkinghorne, 1988) การเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเล่าในสื่อสารศึกษากับเรื่องเล่าทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่เผยให้เห็นมิติทางอำนาจทางการเมืองที่ซับซ้อนระหว่างเรื่องเล่ากระแสหลักและเรื่องเล่าขนาดเล็ก เรื่องเล่า

ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นเครื่องมือที่นักวิจัยใช้เพื่อทำความเข้าใจประสบการณ์และความเชื่อของผู้คนในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจง (Coffey, 1999) โดยมีมิติต่างๆ ดังนี้

1) *เรื่องเล่ากระแสหลักและเรื่องเล่าขนาดเล็ก* ในขณะที่การศึกษาการสื่อสารมักเน้นการวิเคราะห์เรื่องเล่ากระแสหลักในสื่อมวลชน (Entman, 1993) สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาให้ความสำคัญกับ “เรื่องเล่าขนาดเล็ก” (petit récits) ที่ท้าทายอำนาจของเรื่องเล่าหลัก (Lyotard, 1984)

2) *มิติทางอำนาจทางการเมือง* มิติทางอำนาจทางการเมืองที่สำคัญระหว่างเรื่องเล่ากระแสหลักและเรื่องเล่าขนาดเล็ก เรื่องเล่ากระแสหลักมักได้รับการสนับสนุนโดยสถาบันที่มีอำนาจ เช่น รัฐบาล สื่อ และบริษัทขนาดใหญ่ (Foucault, 1980) เรื่องเล่าเหล่านี้จึงมีแนวโน้มที่จะสะท้อนและเสริมสร้างอำนาจของกลุ่มที่มีอำนาจ ในทางตรงกันข้าม เรื่องเล่าขนาดเล็กมักถูกมองว่า เป็นการต่อต้านเรื่องเล่ากระแสหลัก (Scott, 1990) เรื่องเล่าเหล่านี้ให้พื้นที่สำหรับเสียงที่ถูกกดขี่และประสบการณ์ที่ถูกมองข้าม และอาจท้าทายอำนาจของกลุ่มที่มีอำนาจ

3) *อำนาจและความรู้* สื่อสารศึกษาใช้แนวคิดของฟูโกต์ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและความรู้ในการวิเคราะห์วาทกรรมสื่อ (Fairclough, 1995) ในขณะที่มานุษยวิทยาใช้แนวคิดนี้ในการวิเคราะห์การสร้างความหมายในชีวิตประจำวัน (Ortner, 2006)

4) *อัตลักษณ์และการเมืองเชิงอัตลักษณ์* ทั้งสองศาสตร์ศึกษาวิธีที่เรื่องเล่าสร้างและสะท้อนอัตลักษณ์ทางสังคม แต่มานุษยวิทยาเน้นการศึกษาในบริบทข้ามวัฒนธรรม (Geertz, 1973) ในขณะที่สื่อสารศึกษานับบทบาทของสื่อในการสร้างอัตลักษณ์ (Kellner, 1995)

5) *ความทรงจำร่วมและประวัติศาสตร์* สังคมวิทยาศึกษาบทบาทของเรื่องเล่าในการสร้างความทรงจำร่วมของสังคม (Halbwachs, 1992) ส่วนสื่อสารศึกษาบทบาทของสื่อในการสร้างและเผยแพร่ประวัติศาสตร์กระแสหลัก (Zelizer, 1992)

6) การเคลื่อนไหวทางสังคม ทั้งสองศาสตร์ศึกษาบทบาทของเรื่องเล่าในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่มามนุษยวิทยาเน้นการศึกษาในระดับชุมชน (Turner, 2017 [1969]) ในขณะที่สื่อสารศึกษาเน้นบทบาทของสื่อในการสร้างกรอบการรับรู้ต่อประเด็นทางสังคม (Gamson and Modigliani, 1989)

7) เทคโนโลยีและการเล่าเรื่อง การศึกษาการสื่อสารให้ความสำคัญกับผลกระทบของเทคโนโลยีดิจิทัลต่อการเล่าเรื่อง (Jenkins, 2006) ในขณะที่มามนุษยวิทยาศึกษาวิธีที่เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการเล่าเรื่องในวัฒนธรรมต่างๆ (Miller and Slater, 2000)

6. ทวิวิธีวิทยาในกระบวนการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม: กรณีศึกษาเรื่องเล่าของท้องถิ่นและเรื่องเล่าในโลกออนไลน์

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะทำการวิเคราะห์การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลจากกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าชาติพันธุ์และท้องถิ่นว่า เรื่อง เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน: เรื่องเล่าต่อม้ายายด้าวและพิธีเช่นเมือง กับการสร้างสำนักเรื่องถิ่นที่และสิ่งแวดล้อมของคนไทในเวียดนาม โดย อัจฉริยา ชวงค์เลิศ (2566) ซึ่งผู้เขียนจะเรียกงานชิ้นนี้โดยย่อว่า กรณีศึกษา เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ และเรื่อง พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวและเรื่องเล่าของนายหน้าจัดหาไข่ของผู้หญิงบนโลกออนไลน์: นวัตกรรมเพื่อ (ความสมบูรณ์) ของครอบครัว โดย กุลธิดา ศรีวิเชียร (2566) ซึ่งผู้เขียนจะเรียกงานชิ้นนี้โดยย่อว่า กรณีศึกษา พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ เพื่อเปรียบเทียบวิธีวิทยาในกระบวนการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่าง โดยการเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีว่าด้วยเรื่องเล่าศึกษา และการแบ่งเรื่องเล่าในประเภท (เรื่องเล่าแม่บท เรื่องเล่าหลัก และเรื่องเล่าขนาดเล็ก) และระดับต่างๆ (เรื่องเล่าจากเบื้องบน และเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง) ตามที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

6.1 สังเขปเรื่องราวสองกรณีศึกษา

กรณีศึกษาแรก *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* คือความพยายามในการเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องการสร้างสถานที่ (placemaking) พรมแดน ชาติพันธุ์ สัมพันธ์ และพรมแดนชาติพันธุ์ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าของเทพผู้คุ้มครอง (tutelary spirit) แห่งเมืองเซี่ย (จูसान) เมืองชายแดนเวียดนาม-สปป.ลาว นามว่า “ตือม้าฮายด่าว (Tu Mā Hai Đão)” เรื่องเล่าดังกล่าวถูกฟื้นฟูและผลิตใหม่ในยุคหลังการปฏิรูปเศรษฐกิจแบบวางแผนสู่ตลาดเสรี ซึ่งกระทำผ่านกระบวนการเขียนประวัติศาสตร์ โดยเจ้าหน้าที่รัฐและปัญญาชนท้องถิ่นจังหวัดหนองคาย ภาคกลางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม ภายหลังจากมีการปฏิบัติการตามนโยบายการส่งเสริมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ของรัฐชาติเวียดนามอย่างจริงจัง ตั้งแต่ปี 2004 เป็นต้นมา ไม่เพียงแต่เรื่องเทพตือม้าฮายด่าว จะถูกเล่าซ้ำและถูกเขียนในรูปของประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่ ด้วยการสร้างภาพตัวแทนของผู้ปกครองและวีรบุรุษไทในเมืองชายแดน ที่เป็นรัฐบรรณาการของอาณาจักรไตเวียด (เวียดนาม) ทว่าเรื่องเล่าของเขายังถูกนำมาปฏิบัติการอย่างสร้างสรรค์ในพิธีกรรมเช่นเมืองเซี่ย เพื่อสร้างสำนึกบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ของคนไทสำนึกเรื่องพรมแดนและเส้นเขตแดน และสำนึกเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งยังมีความพยายามของเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่นในการขยายการสร้างสำนึกใหม่ ในเรื่องเหล่านี้ไปยังเมืองชายแดนอีกหลายเมือง ทั้งในเขตเวียดนามและ สปป.ลาว แน่แน่นอนว่าความทรงจำในเชิงประวัติศาสตร์ที่ถูกผสมผสานไว้ในรูปแบบของเรื่องเล่าได้สร้างภาพตัวแทนของเหตุการณ์ในอดีต ตลอดจนประสบการณ์และอารมณ์ร่วมของผู้คนไว้อย่างกว้างขวาง (Riessman, 2008: 4) อีกนัยหนึ่ง ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า กระบวนการดังกล่าวคือการใช้เรื่องเล่าสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ (Barth, 1969) ที่ไม่ใช่การต่อต้านรัฐชาติ ทว่าเป็นการเมืองวัฒนธรรมเพื่อสถาปนาอำนาจชาติพันธุ์และอำนาจของท้องถิ่น

การศึกษานี้ใช้วิธีการปริวรรต (transliteration) เอกสารไทโบราณ เพื่อถ่ายทอดตัวอักษรจากภาษาไทยสู่ระบบภาษาไทย โดยรักษาเสียงให้ใกล้เคียง

ต้นฉบับมากที่สุด จากนั้นจึงแปลเอกสารที่ปริวรรตแล้วและเอกสารภาษาเวียดนามเป็นภาษาไทย เพื่อนำมาวิเคราะห์โครงสร้างเรื่องเล่าและประวัติศาสตร์นิพนธ์ของตือมาฮายด่าว การวิจัยรวบรวมข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณาของเรื่องเล่ามุขปาฐะ เพื่อวิเคราะห์ว่าทกรรมและภาพตัวแทนในเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ของตือมาฮายด่าว รวมถึงวิเคราะห์การปฏิบัติการในพิธีเช่นเมือง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างภาษาใหม่ (new text) อัตลักษณ์ของสถานที่และกลุ่มชาติพันธุ์ของคนไทในเมืองชายแดน การศึกษานี้พิจารณาบริบทการครอบงำทางวัฒนธรรมและการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม รวมถึงการรुकคืบของระบบเศรษฐกิจการตลาดเสรีและการค้าชายแดนในพื้นที่สูงของจังหวัดแทงหวา โดยเน้นประเด็นการปกป้อง/คุ้มครองสถานที่ (เมืองไท) และทรัพยากร (ของคนไท) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในมิติของอำนาจชาติพันธุ์และการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ภายใต้ความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์กิง (เวียด) รัฐชาติ และตลาด

กรณีศึกษาที่สอง เป็นการวิเคราะห์เรื่องเล่าของผู้หญิงชายไซในโลกออนไลน์ภายใต้บริบทธุรกิจข้ามชาติ โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจประเด็นครอบครัวที่ไม่สอดคล้องกับเรื่องเล่าหลักว่าด้วย “ความสมบูรณ์ของครอบครัว” โดยเฉพาะกรณีครอบครัวที่ไม่มีบุตร ซึ่งมักถูกทำให้เป็นชายขอบในสังคม การศึกษานี้พยายามค้นหาพลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวที่สมบูรณ์/ไม่สมบูรณ์ในบริบทต่างๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมถึงวิเคราะห์เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “ไซของผู้หญิง” ที่ถูกผลิตผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างนายหน้ากับลูกค้าในโลกออนไลน์ เพื่อสร้างนวัตกรรมสำหรับความสมบูรณ์ของครอบครัว กรณีศึกษานี้เปิดมุมมองทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องเล่าในโลกออนไลน์ ผ่านการวิเคราะห์พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวและไซผู้หญิง ในบริบทของธุรกิจใต้ดินข้ามชาติและชาติพันธุ์ ซึ่งประกอบสร้างเรื่องเล่าทางชีววิทยาความเป็นแม่แบบดั้งเดิม การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า เรื่องเล่าว่าด้วยแม่ ครอบครัว ไซผู้หญิง การค้าชายไซ และเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ ทำหน้าที่ต่อรองและเติมเต็มประสบการณ์การสร้างอัตลักษณ์และคุณภาพชีวิตของครอบครัวที่เคยถูกตีตราว่าไม่สมบูรณ์ตามเรื่องเล่าหลัก ทำทายมุมมองดั้งเดิมที่มองว่า ความเป็นแม่เป็นธรรมชาติของผู้หญิงทุกคน และเผยให้

เห็นว่า เรื่องเล่าหลักนี้ถูกประกอบสร้างผ่านประวัติศาสตร์ทางความคิด การเมือง วัฒนธรรม และศาสนาของแต่ละสังคม

6.2 วิธีการเก็บข้อมูล

กรณีศึกษาแรก ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) โดยผู้วิจัยซึ่งมีทักษะภาษาเวียดนามและไทได้ฝังตัวกับครอบครัวชาวไท 3 ครอบครัวในจังหวัดแทงหวา ภาคกลางตอนเหนือของเวียดนาม เพื่อศึกษาปฏิบัติการของท้องถิ่นและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง กระบวนการวิจัยประกอบด้วย (1) การรวบรวมเอกสารไทโบราณ เอกสารคัดลอก และเอกสารภาษาเวียดนามที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าต่อมาฮายด่าวและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (2) การปริวรรตเอกสารร่วมกับปัญญาชนท้องถิ่น เนื่องจากความซับซ้อนของภาษาท้องถิ่นโบราณและการผสมผสานภาษาเวียดนาม (3) การตีความและวิเคราะห์เนื้อหาด้านประวัติศาสตร์นิพนธ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น (4) การทำงานภาคสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณาเป็นเวลา 27 วัน โดยพักอาศัยกับปัญญาชนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา (5) การพบปะนักวิชาการและศึกษาเอกสารเพิ่มเติมที่มหาวิทยาลัยแห่งดีก วิธีการนี้ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกทั้งจากเอกสารโบราณและประสบการณ์ตรงในพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต่อการทำความเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเรื่องเล่าท้องถิ่น

ส่วนกรณีศึกษาที่สอง พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ ใช้วิธีการศึกษาเรื่องเล่าของกลุ่มผู้มีบุตรยากบนเฟซบุ๊ก ผู้เขียนใช้วิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล (digital ethnography) ซึ่งเป็นวิธีการที่พัฒนามาจากวิธีการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณาแบบเดิม เป็นวิธีการศึกษาในสังคมร่วมสมัย (contemporary society) วิธีการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรกเก็บข้อมูลจากการสนทนาผ่านตัวหนังสือในกลุ่มผู้มีบุตรยากจำนวนห้าเพจ เป็นระยะเวลาหกเดือน โดยได้ทำการขออนุญาตผู้ดูแลกลุ่ม (admin) และได้แนะนำตัวผู้เขียนในกลุ่มผู้มีบุตรยาก ส่วนที่สอง เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้มีบุตรยาก โดยการประกาศรับสมัครผู้เข้าร่วมการวิจัยและทำการค้นหากลุ่มผู้มีบุตรยากผ่านวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (snowball sampling) มีผู้เข้า

ร่วมการสัมภาษณ์ทั้งหมด 9 คน ตามหลักของการวิจัยชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล ได้ให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูลบนโลกออนไลน์และออฟไลน์ อาจมีนักวิชาการชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลบางคนโต้แย้งว่า การเก็บข้อมูลบนโลกออฟไลน์นั้นจำเป็นหรือไม่ จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การเก็บข้อมูลบนโลกออฟไลน์นั้นได้ทำให้นักวิจัยได้เข้าใจปรากฏการณ์บนโลกออนไลน์ได้ดียิ่งขึ้น เพราะทุกวันนี้โลกออนไลน์และออฟไลน์นั้นแทบจะเป็นหนึ่งเดียวกัน

อย่างไรก็ดี การที่ผู้เขียนเข้าไปเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้มีบุตρυากบนเฟซบุ๊ก มีข้อดีอย่างหนึ่งของการโพสต์ตั้งคำถามในกลุ่มเฟซบุ๊กคือ การสามารถกำหนด “ไม่ระบุตัวตน” (anonymous member) ได้ในการตั้งคำถามในกลุ่ม ซึ่งบางคำถามเป็นคำถามส่วนตัว ไม่ต้องการให้ใครรู้ว่า ผู้ตั้งคำถามเป็นใคร เช่น การโพสต์ (post) ระบายความอัดอั้นตันใจเกี่ยวกับสามีที่ไม่ให้ความร่วมมือในการมีเพศสัมพันธ์ ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจต่อประสบการณ์มีบุตρυาก การโพสต์หาผู้มารับจ้างตั้งครุฑแทน เป็นต้น ในงานภาคสนาม ผู้เขียนพบว่า ต้องใช้ศิลปะ (art) ในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างมาก การทำงานบนความผิดหวังซ้ำแล้วซ้ำเล่าเป็นเรื่องที่ยากและลำบากใจ ในหลายครั้งที่การสัมภาษณ์เต็มไปด้วยความหมดหวังและน้ำตา ผู้เขียนต้องใช้เทคนิคการเปลี่ยนคำถามเรื่องอื่น หรือในบางครั้งต้องหยุดการสัมภาษณ์ ในขณะที่การเก็บข้อมูลบนโลกออนไลน์นั้นพบว่า อาจจะดูแห้งแล้งเมื่อเทียบกับการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้า แต่การออกแบบการใช้งาน (function) บนเฟซบุ๊กก็มีโอกาสในสมาชิกในกลุ่มสามารถร่วมแสดงความรู้สึกด้วยการกดชื่นชอบ (like) ห่วงใย (care) รัก (love) ประหลาดใจ (wow) โกรธ (angry) ซึ่งเป็นการแสดงความห่วงใยคล้ายกับในโลกออฟไลน์ ส่วนสถานะของผู้เขียนในกลุ่มผู้มีบุตρυากนั้น ในช่วงเวลาของการเก็บข้อมูลผู้เขียนวางตนเองในลักษณะ passive กล่าวคือ ไม่เข้าไปแสดงความคิดเห็นใดๆ ในกลุ่มผู้มีบุตρυาก

6.3 ทวิวิธีวิทยาในกระบวนการวิเคราะห์ (สร้างความรู้) จากเรื่องเล่าในสองกรณีศึกษา

ด้วยการใช้กระบวนการทัศน์เรื่องเล่า และกระบวนการทัศน์ของการประกอบสร้างผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Fisher, 1984; Feton and Langley, 2011)

จึงได้พาเราออกจากการศึกษาการค้นพบเรื่องเล่า ไปสู่การประดิษฐ์เรื่องเล่า จาก การเชื่อมโยงเรื่องเล่าให้เป็นก้อนเดียว (coherence) สู่วิธีการสลักร้อย (Currie, 1998) และเป็นเครื่องมืออัตลักษณ์ที่เรื่องเล่าเข้าไปมีบทบาท (Somers, 1994) ในการช่วงชิงทั้งความหมายและการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเพิ่มพูนอำนาจให้กับ คนชายขอบ ทำให้เห็นว่า เรื่องเล่าถูกนำมาใช้ให้เป็นพลังอำนาจที่มาจากเบื้องล่าง ได้อย่างไร

นอกจากนี้ ในวิธีวิทยาที่สลักร้อย ยากแก่การวิเคราะห์กระบวนการ ในลักษณะที่เป็นขั้นเป็นตอน กระนั้นก็ตาม เพื่อให้เข้าถึงความเข้าใจผู้เขียนจะ พยายามนำเสนอเป็นขั้นตอน โดยเริ่มต้นจาก **ขั้นแรก** คือ การชี้ให้เห็นว่า เรื่อง เล่าหลักของทั้งสองกรณีศึกษาคืออะไร และเรื่องเล่าได้เข้าไป “ครอบงำ” ความ คิดของผู้คนได้อย่างไร ใช้กลไกเชิงสังคม/วัฒนธรรมใด (กลไกรัฐ ทุน ศาสนา หรือกลไกอื่นๆ) ในการสร้างการครอบงำความคิด รวมทั้งในขั้นนี้ยังมีการ วิเคราะห์เนื้อหาในฐานะที่เป็นรูปแบบ (form) ของเรื่องเล่า ทั้งนี้ การครอบงำ ดังกล่าวจะเป็นปฐมเหตุของการสร้างความเหลื่อมล้ำ/ความไม่เท่าเทียมกัน และ ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้คนในลำดับถัดไป สำหรับกรณี *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน* เรื่องเล่าหลักที่เข้ามาครอบงำ คือวาทกรรมการพัฒนาของรัฐว่า ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจชนบท ส่วนการควบคุมพื้นที่และบังคับใช้กฎหมาย ป่าไม้ การปฏิบัติการในโครงการป่าไม้ของรัฐและนายทุนด้วยการแปลงทรัพยากร เป็นสินค้า และธรรมาภิบาลป่าไม้ของโครงการร่วมระหว่างภาครัฐและทุน ได้ กระทำผ่านกลไกการติดป้ายโฆษณาชวนเชื่อในทุกถนนของทุกหมู่บ้านในพื้นที่ ชายแดน คือกลไกที่ถูกนำมาใช้ในการสร้างเกิดเรื่องเล่าเกิดเป็นความจริง เพื่อ การครอบงำ

ส่วนงานวิจัยเรื่อง *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว* คืออุดมการณ์ ความเป็นแม่แบบดั้งเดิมที่ผู้หญิงทุกคนสามารถเป็นแม่ได้ ความเป็นแม่นั้นอยู่ใน ธรรมชาติของผู้หญิงทุกคน ประกอบกับผู้หญิงมีอวัยวะที่สามารถให้กำเนิดบุตร (มดลูกและช่องคลอด) และสามารถเลี้ยงบุตรให้เติบโตได้ (เต้านม) ซึ่งแท้จริง แล้ว เรื่องเล่ากระแสหลักนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหากแต่ถูก “เล่า” ผ่าน

ประวัติศาสตร์ทางความคิด การเมือง วัฒนธรรม และศาสนาของแต่ละสังคม ในเรื่องเล่าหลักของความเป็นแม่ไม่ว่ากาลเวลาจะแปรผันไปอย่างไรก็คือ ผู้หญิงเป็นเพศหลักของความเป็นแม่ (Chodorow, 1979; Hays, 1996; O'Reilly, 2004)

ขั้นที่สอง คือ การชี้ให้เห็นว่าเรื่องเล่ากระแสหลักได้สร้างผลกระทบต่อปัจเจก ครอบครัว หรือชุมชนนั้นๆ (situated impacts) อย่างไร ในแง่ของความเหลื่อมล้ำ/ความไม่เท่าเทียมกัน (inequality) รวมถึงคุณภาพชีวิต อย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องความเหลื่อมล้ำ/ความไม่เท่าเทียมกัน เป็น “คำใหญ่” มีความหมายกว้าง จึงต้องทำความเข้าใจกับแนวคิดว่าด้วยการครอบงำ (domination) ในฐานะที่เป็นแนวคิดปฏิบัติการ (working concept) ในกรณีนี้งานศึกษาเรื่อง *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* ความไม่เท่าเทียมกันหมายถึง ความไม่เท่าเทียมกันทางการพัฒนาระหว่างรัฐและท้องถิ่น (ซึ่งเป็นย่านของกลุ่มชาติพันธุ์และเป็นกลุ่มน้อย) ในเรื่องการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนที่เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและการค้าข้ามแดน ที่ซึ่งปัจจุบันถูกจัดการโดยรัฐชาติที่ “ครอบงำ” อำนาจต่างๆ ธรรมเนียมและของท้องถิ่น

ส่วนกรณีศึกษา *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ* เรื่องเล่าหลักเกี่ยวกับการตั้งครรภ์และการเป็นแม่นั้น ได้เป็นสิ่งที่บั่นทอนคุณค่าในชีวิตของกลุ่มผู้หญิงที่มีบุตรยาก โดยเฉพาะผู้หญิงชาวจีนที่เป็นลูกค้าผู้ซื้อไข่จากหญิงไทย พวกเขาจึงพยายามทุกวิถีทางเพื่อที่จะสามารถเป็นส่วนหนึ่งของ “เรื่องเล่ากระแสหลัก” ให้ได้ ในทางกลับกัน การที่ผู้หญิงและครอบครัวมีบุตรไม่ได้ ก็ถูกตีตราว่าเป็นผู้หญิงที่ล้มเหลวในครอบครัว ผู้หญิงในกรณีนี้จึงถูกลดทอนศักดิ์ศรี และเป็นชายขอบภายใต้อุดมการณ์ครอบงำว่าด้วย “ความเป็นแม่”

ขั้นที่สาม คือ การนิยามปฏิบัติการ (operationnalization) แนวคิด “พื้นที่ทางสังคม” (social space) ในฐานะของพื้นที่ของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ในการตอบโต้ว่าทกรรมกระแสหลัก (counter grand narrative) ของการพัฒนาในมิติต่างๆ ที่แต่ละกรณีศึกษามีรูปแบบที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ผู้เขียนได้ยืมแนวคิดพื้นที่ทางสังคมของ อองรี เลอเฟบวร์ (Lefebvre, 2002) ที่ให้ความสนใจกับผู้ที่อยู่ในพื้นที่และผู้ใช้พื้นที่ ซึ่งเป็นพื้นที่ของความ

สัมพันธเชิงอำนาจที่อยู่ในปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คนกลุ่มต่างๆ ผ่าน
ภาพลักษณ์และสัญญาณที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีแนวโน้ม (ไม่มากก็น้อย) ที่เชื่อมโยงระบบ
ของสัญลักษณ์และสัญญาณเชิงอวัจนภาษา (non-verbal language) ด้วยเหตุที่
พื้นที่ในเชิงภาพตัวแทนเกี่ยวข้องกับเรื่องภาพลักษณ์ของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ แสดงให้
เห็นถึงอัตลักษณ์ของพวกเขา รวมทั้งช่วยให้เรามองเห็นผลกระทบของพื้นที่ในเชิง
วัตถุ ความรู้ และสัญลักษณ์ อันช่วยให้เราวิเคราะห์ได้ถึงประเด็นการปรับเปลี่ยน
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เราอาจตีความได้ว่า แนวคิดพื้นที่ในเชิงภาพตัวแทนนี้
คือพื้นที่ทางสังคมที่มีชีวิตอันเกิดจากประสบการณ์ของผู้ที่อยู่ในและใช้พื้นที่
นอกจากนี้ ผู้เขียนยังใช้แนวคิดของบhabha (Bhabha, 1990) และกุปตากับเฟอร์กูสัน
(Gupta and Ferguson, 1992) ในการช่วยมองพื้นที่ทางสังคมที่ผู้แสดงทางสังคม
เข้ามาประกอบสร้างเรื่องเล่า พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ตรงกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่
ของการต่อรอง ปรับปรน ปะทะประสาน และเชื่อมโยงกับพื้นที่/กลุ่มชนอื่นๆ

ดังนั้น กรณีศึกษาทั้งสองจึงมองพื้นที่ทางสังคม ในฐานะที่เป็นพื้นที่ของ
ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจของการช่วงชิงการสร้างความหมายใหม่ของคนกลุ่มต่างๆ
ซึ่งพบว่า มีพื้นที่ทางสังคมอันหลากหลายที่เรื่องเล่าทั้งสามประเภทมามี
ปฏิสัมพันธ์กัน หรือมาปะทะประสานกัน กล่าวคือ ในขณะที่วาทกรรมการพัฒนา
อันเป็นเรื่องเล่าหลักของรัฐพยายามครอบงำความรู้ ความคิด และความรู้สึกของ
ท้องถิ่น/ผู้คน ท้องถิ่น/ผู้คนก็ได้ผลิต/ฟื้นฟูเรื่องเล่าของตนเอง และนำมาปฏิบัติ
การอย่างสร้างสรรค์เพื่อปะทะประสาน (articulate) กับเรื่องเล่าหลักของรัฐ เช่น
ในการสร้างประวัติศาสตร์นิพนธ์อำเภอกวานเซินในรูปสิ่งพิมพ์ต่างๆ การประกอบ
พิธีเช่นเมือง การเล่าเรื่องต่อม้าฮายด้าวและผีต่างๆ ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งใน
พื้นที่สื่อออนไลน์ด้วย สำหรับกรณีศึกษาเรื่อง *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* พื้นที่
ทางสังคมคือพิธีเช่นเมืองเซี่ย และกระบวนการสร้างศาลเจ้าต่อม้าฮายด้าวแห่งที่
สอง ส่วนกรณีศึกษา *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ* คือตลาดซื้อ-ขายไข่
ของผู้หญิง เหล่านี้คือพื้นที่ของการตอบโต้วาทกรรมหลัก ซึ่งผู้เขียนมองมันใน
ฐานะที่เป็น (1) การช่วงชิงความหมาย (contesting narrative) และ (2) การ
ปะทะประสานกับเรื่องเล่ากระแสหลักเพื่อการสร้างความหมายใหม่ เป็นต้น

ส่วนกรณี พลวัตเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ พื้นที่ทางสังคมคือพื้นที่ออนไลน์บนเฟซบุ๊กซึ่งเป็นกลุ่มปิด พื้นที่ดังกล่าวมีการปะทะกันของเรื่องเล่าที่หลากหลาย ทั้งเรื่องเล่ากระแสหลัก เช่น กลุ่มผู้มีบุตรยากสะท้อนตัวตนผ่านการตั้งกระทู้ในลักษณะลดทอนคุณค่าความเป็นเพศหญิง เช่น “ทำไมการที่จะได้เป็นแม่ถึงยากเย็นขนาดนี้” “เราคงไม่มีบุญได้เป็นแม่” “มีปัญหาเกี่ยวกับสามีเพราะเราตั้งใจที่จะมีลูกมากเกินไป สามีบอกว่าไม่ต้องมีก็ได้ แต่เราไม่ยอม จนบางครั้งสามีรู้สึกเบื่อหน่ายกับการมีเพศสัมพันธ์” “การมีเพศสัมพันธ์กลายเป็นหน้าที่ไปแล้ว มันหมดซึ่งความรื่นรมย์ในชีวิต ทุกอย่างทำตามแพทย์สั่ง แพทย์สั่งว่าต้องมีเพศสัมพันธ์วันนี้ ซึ่งบางครั้งสามีก็เหนื่อยจากการทำงาน” “ทำไมเราตั้งท้องเองไม่ได้” “เวลาเห็นคนอื่นเค้าไปเที่ยวกับลูกๆ ก็มานั่งคิดว่า ทำไมเราถึงโชคร้ายจังที่มีลูกไม่ได้” เป็นต้น ส่วนกลุ่มผู้มีบุตรยากจะมีโฆษณาแฝงยาและวิตามินซึ่งเป็นกลยุทธ์ของบริษัทผลิตยา เช่น มีสมาชิกบางคนเข้ามาประกาศว่า ตนเองตั้งท้องด้วยการใช้วิตามินชนิดนี้ ไปหาแพทย์คนนี้ ที่คลินิกนี้ และวิธีการที่กลุ่มผู้มีบุตรยากพยายามเพื่อการตั้งท้องที่พบจากการเก็บข้อมูลออนไลน์ ได้แก่ การนับวันไข่ตกด้วยตนเอง (เป็นวิธีการที่ถูกที่สุด) การไปพบแพทย์ตามคลินิกผู้มีบุตรยากต่างๆ การขอรับบริจาคไข่ การหาผู้รับจ้างตั้งท้องแทน (อุ้มบุญ) จากเรื่องเล่าเหล่านี้จะเห็นถึงความรู้และความรู้สึกที่หลากหลายของคนกลุ่มต่างๆ ที่ทำให้คนตัดสินใจว่าจะซื้อ-ขายไข่หรือไม่

ขั้นที่สี่ เป็นการวิเคราะห์ผู้แสดงหลักทางสังคมของเรื่องเล่า การเล่าเรื่อง (หรือปฏิบัติการของเรื่องเล่า) การวิเคราะห์ในขั้นนี้มีความยากและมีความสลับซับซ้อนเพราะกระบวนการทักซ์ ทฤษฎีและแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องเล่ามีความหลากหลาย กระบวนการและระดับของการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ผู้แสดงทางสังคมของการสร้างเรื่องเล่าขนาดเล็กหรือการฟื้นฟูเรื่องเล่าแม่บทของท้องถิ่น การเล่าเรื่องและการใช้เรื่องเล่าไปปฏิบัติการอย่างสร้างสรรค์ โดยวิเคราะห์ว่า ใครเป็นคนสร้างเรื่องราวในขั้นนี้ กรณีศึกษาเรื่อง เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ ผู้แสดงหลักทางสังคมคือปัญญาชนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่น ในการฟื้นฟูเรื่องเล่าเทพชายแดนฯ ในหลากหลายสำนวน

(versions) และนำมาปฏิบัติการด้วยการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การฟื้นฟู ศาลเจ้าต่อม้ายายด้าว และฟื้นฟูพิธีเช่นเมือง หรือแม้แต่การนำมาสร้างมิวสิก วิดีโอเผยแพร่ลงในยูทูป ก็ถูกนำมาวิเคราะห์ในฐานะเรื่องเล่าที่มาจากเบื้องล่าง เช่นกัน

ส่วนกรณีศึกษา *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว* ผู้แสดงทางสังคม ประกอบด้วยคนสามกลุ่ม คือ (1) นายหน้าค้าขายไข่ชาวไทย (2) ผู้มีบุตรยาก (ลูกค้า) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหญิงชาวจีน และ (3) ผู้ขายไข่ ซึ่งเป็นคนไทย ภายใต้อันตรายอันหลากหลายของผู้คนเหล่านี้ ช่วยให้เกิดปฏิบัติการตีความ เช่น การตีความหมายของการเป็นแม่ ความหมายของการมีลูก และความหมายของการเป็นผู้หญิง ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับความหมายในวาทกรรมกระแสหลัก นอกจากตีความความหมายแล้ว สิ่งที่เรื่องเล่าอันหลากหลาย สร้างให้เกิดความเป็นไปได้ต่างๆ คือความหวังเรื่องการมีลูก ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสามประการคือ (1) ฐานะทางเศรษฐกิจ (ราคาที่ต้องจ่ายเพื่อการซื้อไข่และหาผู้มาอุ้มบุญ) (2) เทคโนโลยีที่ลดความเสี่ยงด้านสุขภาพของผู้หญิงขายไข่ และ (3) การปลอดภัยจากการถูกจับกุม

ขั้นที่ห้า ขั้นตอนนี้แทบจะเป็นขั้นตอนเดียวกับขั้นที่สี่ คือการวิเคราะห์แหล่งที่มาของเรื่องเล่าประเภทต่างๆ ที่ชุมชน/ทุน/รัฐนั้นๆ ผลิต ผู้เขียนได้วางตำแหน่งแห่งที่ของเรื่องเล่ากระแสหลัก ซึ่งเป็นเรื่องเล่าจากเบื้องบน ในกรณีศึกษา *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน* เรื่องเล่าหลักคือป้ายโฆษณาชวนเชื่อของรัฐ ที่ติดอยู่ตามถนนหนทาง ตรอกซอกซอยของทุกหมู่บ้านอำเภอกวานเซิน จำนวน 20 กว่าป้าย ติดเข้าไป-มา ส่วนกรณี *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว* เรื่องเล่ากระแสหลักมาจากบทสนทนา (ภาษา) ที่สะท้อนชนบของความเป็นหญิงจีน/เอเชีย เกี่ยวกับชีววิทยาความเป็นแม่แบบดั้งเดิม ตลอดจนความเป็นหญิง ความเป็นครอบครัว และการสืบสกุลแบบดั้งเดิมเช่นกัน

สำหรับเรื่องเล่าขนาดเล็ก ในกรณีเรื่อง *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน* แหล่งที่มา คือ เอกสารไต่สวน ประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) ของท้องถิ่น โคลงกลอน ตำนาน ศิลจารึก บทสวดเช่นในพิธีกรรม และมิวสิกวิดีโอ

ในยุทูป ส่วนกรณี *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ* แหล่งที่มามาจากบทสนทนาเรื่องความเป็นแม่ ที่แตกต่างจากชนบดั้งเดิม ที่ซึ่งเทคโนโลยีและการแพทย์ที่แนะนำผู้มีบุตรยากสามารถช่วยให้เกิดการนิยามความหมายใหม่ของการเป็นแม่ได้ อันเป็นการปรับปรนกับความหมายดั้งเดิม ซึ่งความหมายใหม่ดังกล่าว “แม่” ไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของไข่ของตนเอง หรือแม้แต่เป็นผู้ให้กำเนิดด้วยซ้ำไป (เพราะใช้ไข่ของผู้หญิงอื่น หรือแม้กระทั่งจ้างผู้หญิงคนอื่นอุ้มบุญ) เทคโนโลยีทางการแพทย์ดังกล่าวจึงได้เข้าไปตอบโจทยความ เป็นแม่ และครอบครัวที่สมบูรณ์ในเรื่องเล่าหลักได้

ขั้นที่หก เป็นการศึกษาบริบท โดยเฉพาะสภาพการณ์ที่เรื่องเล่าถูกผลิตและถูกเล่า เพื่อให้เห็นความหมายและพลังของเรื่องเล่าได้ชัดเจนขึ้น ผู้เขียนจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและบริบท (text-context relations) (Riessman 2008: 9) เพื่อจัดวางเรื่องเล่าและวิเคราะห์ความหมายของคำและปฏิบัติการของการเล่าเรื่อง (หรือการนำเรื่องเล่าไปใช้) ด้วยการให้ความสนใจกับระบบสังคม วัฒนธรรม และการเมือง บทบาทของวัฒนธรรมที่ทำให้ภาษาสะท้อนระบบคุณค่าชุดใดชุดหนึ่งที่สังคมกำหนดขึ้นมา ที่สำคัญคือ การศึกษาปฏิบัติการของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งผู้มีอำนาจและคนชายขอบ ที่ผ่านมามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อันเป็นบริบททางประวัติศาสตร์ จากนั้นจึงเปรียบเทียบปฏิบัติการต่างๆ ที่อาจจะนำมาซึ่งข้อค้นพบถึงความลรอยและความไม่ลรอยกันของปฏิบัติการของผู้มีอำนาจและผู้อยู่ชายขอบ เช่น กรณีเรื่อง *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* คนไทในอำเภอกวานเซินอยู่ในบริบทของพื้นที่สูง ชายแดนเวียดนาม-สปป.ลาว ที่ซึ่งรัฐและทุนเข้ามาจัดการพื้นที่ป่า วัฒนธรรมคือมีสถานประกอบการด้านการทำไม้ 34 แห่ง และโรงงานแปรรูปไม้ถึง 109 แห่ง ชาวบ้านเกือบทั้งหมดจึงมีรายได้หลักที่มาจากการทำไม้ในป่า นอกจากนี้ พื้นที่นี้มีลักษณะที่สังคมการเมือง (political society) ที่ยึดโยงอยู่กับความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับเทพและผีในป่า อันเป็นกลไกและทุนทางสังคม-วัฒนธรรมในการกำกับดูแลป่า ที่สะท้อนอัตวิสัยของท้องถิ่น (local subjectivity) ทำให้เรื่องเล่าเทพชายแดนคือม้าฮายดำว่ามีอิทธิพลต่อสำนึกร่วมของผู้คนท้องถิ่นที่และทรัพยากรธรรมชาติของสถานที่แห่งนี้

ส่วนกรณี *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว* อยู่ในบริบทที่สังคมของลูกค้าชาวจีนที่มาซื้อหาไข่ยังยึดมั่นอยู่ในชนบดั้งเดิมของความเป็นครอบครัว และความเป็นแม่ ทำให้ก่อนตัดสินใจจะซื้อไข่ พวกเขาเกือบทั้งหมดได้เข้าไปหาข้อมูล และได้สนทนากันในกลุ่มผู้มีบุตรยากบนโลกออนไลน์ในลักษณะของโอเพนแชต (open chat) ซึ่งมีความเชื่อมโยงระหว่างโลกออนไลน์และออฟไลน์ จนบทสนทนาดังกล่าวได้สร้างเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัว ความเป็นแม่ การซื้อไข่ เทคโนโลยี การเจริญพันธุ์ และความเสียด้านสุขภาพ นอกจากนี้ กลุ่มผู้มีบุตรยากที่ผู้เขียนสัมภาษณ์ด้วยนั้น มีความรู้ในการค้นหาข้อมูลบนโลกออนไลน์ เช่น การเสิร์จหาข้อมูลจากเฟซบุ๊ก เป็นต้น เรื่องเล่าจากบทสนทนาดังกล่าว ได้เข้าไปต่อรองความหมายใหม่ในบริบทครอบครัวแบบดั้งเดิม ดังที่จะกล่าวในขั้นตอนที่แปด

ขั้นที่เจ็ด เป็นขั้นตอนที่ดำเนินการพร้อมกับขั้นที่สี่ ห้า และหก คือการวิเคราะห์การประกอบสร้างโครงและเนื้อหาของเรื่องเล่า การประกอบสร้างเรื่องเล่านอกจากวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม (ขั้นที่สาม) และการใช้เรื่องเล่าในฐานะเครื่องมือเชิงอำนาจ อุดมการณ์ อัตลักษณ์ และอื่นๆ แล้ว (ในขั้นตอนที่แปด) ยังได้วิเคราะห์จากการประกอบสร้างโครงเรื่องของเรื่องเล่า ในการหล่อหลอมความเข้าใจของเราเกี่ยวกับชีวิตด้วย กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับการสร้างเรื่องเล่าที่สอดคล้องกันจากเหตุการณ์และประสบการณ์ที่ประกอบขึ้นเป็นชีวิตของเรา (Ricoeur, 1991)

ในกรณีศึกษา *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* ใช้การประกอบพิธีกรรม เช่นเมือง ที่ผสมผสานเรื่องเล่าต่างๆ และสร้างเรื่องเล่าใหม่ที่มุ่งไปที่การขยายพรมแดนของอำนาจให้แก่เทพตือม้าฮายด้าว สิ่งเหล่านี้อยู่ในปฏิบัติการเช่นหินขวัญของเมืองและบทสวดเช่นเทพตือม้าฮายด้าว หรือแม้แต่มิวสิกวิดีโอเรื่อง *ตือม้าฮายด้าว-หินขวัญ* ที่รวมเอาอำนาจของหินขวัญของเมืองมารวมไว้ที่ตัวเทพตือม้าฮายด้าว เพื่อเพิ่มพลังให้กับเทพองค์นี้ นอกจากนี้ ในเรื่องเล่าที่ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่จากการผลิตประวัติศาสตร์นิพนธ์และการเช่นเมืองเชียวกว่าทศวรรษที่ผ่านมา ได้สะท้อนให้เห็นความพยายามอย่างต่อเนื่องของปัญญาชนและเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่นการขยายพรมแดน (ขยายอำนาจ) ของเทพชายแดนตือม้า

สายด้าวให้แผ่กว้างออกไปอีก ทั้งในแง่ของอำนาจและความรู้ต่อการจัดการถิ่นที่ และทรัพยากร กล่าวคือ จากความเป็นเพียงเทพชายแดน ให้กลายเป็นเทพประจำ อำเภอกวานชินและเมืองรอบๆ และจากเทพที่ดูแลด้านชายแดน เป็นผู้ดูแล สถานที่และทรัพยากรในอำเภอ จากกฎเกณฑ์ที่ปฏิบัติต่อเทพชายแดน กลายเป็น กฎเกณฑ์ที่เป็นความรู้ในการใช้ทรัพยากร เป็นต้น สิ่งนี้จึงเป็นที่มาของคำว่า “เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน”

สำหรับกรณีศึกษา พลวัตเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ แสดงให้เห็นอย่าง ชัดเจนในอีกแง่มุมหนึ่งของการประกอบสร้างของเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง นั่นคือ การประกอบสร้างจาก “การพูดในปฏิสัมพันธ์” (talk-in-interaction) กุลธิดาได้ ศึกษาการประกอบสร้างดังกล่าวจากการวิเคราะห์บทสนทนา (conversation analysis) ในชีวิตประจำวันในไลน์โอเพนแชต (LINE open chat) และเฟซบุ๊ก ที่ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนพื้นที่ในแพลตฟอร์มในสื่อสังคมออนไลน์ ให้กลายเป็น แพลตฟอร์มของการค้า/การตลาดในธุรกิจสีเทาว่าด้วยการจัดการไข่ของผู้หญิง ในการพูดในปฏิสัมพันธ์นี้ โครงสร้างในเรื่องเล่าจึงไม่สามารถถูกแยกต่างหากจาก กิจกรรมเชิงวาทกรรมรายล้อมเรื่องเล่านั้นได้ ในบางครั้งเรื่องเล่าก็ถูกใช้ใน สถานการณ์ต่างๆ เช่น การออนไลน์ ในช่วงระยะเวลาของการมีปฏิสัมพันธ์นั้นๆ ตลอดจนบทบาทของคนที่อยู่ในปฏิสัมพันธ์นั้นๆ ด้วย ในการพูดในปฏิสัมพันธ์ ดังกล่าวสะท้อนเรื่องเล่าของผู้หญิงซึ่งไข่ว่าด้วยความหวัง แรงกดดัน ความทุ่มเท ความสมบูรณ์ของครอบครัว การสืบสายสกุล (แม้ไม่ใช่เชื้อสายที่แท้จริง) ความ ล้มเหลว ความผิดหวัง และความพยายาม กระนั้นก็ตาม เรื่องเล่าเหล่านี้ถูกสร้าง บน “พล็อต” (plot) เรื่องที่สัมพันธ์กับ “ร่างกาย (ไข่) ที่ถูกแปลงเป็นสินค้า” คือ ต้องเป็นไข่ของผู้หญิงที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด คุณสมบัติเหล่านี้เองที่ทำให้หญิง ชายไข่มีอำนาจต่อราคาในตลาดของการขาย (บริจาค) ไข่ ไม่เพียงเท่านั้น อุดมการณ์ว่าด้วย “การสืบทอดเผ่าพันธุ์” ก็เข้ามามีบทบาทในบทสนทนาไม่น้อย เช่น ผู้ชายไข่ต้องเป็นหญิงไทย (เพราะถือว่าคนไทยเชื้อสายใกล้เคียงกับจีน) มี หน้าตาที่ใกล้เคียงกับผู้ซื้อไข่ คือผู้ที่จะเป็นมารดาในอนาคต

ขั้นที่แปด จากการปะทะประสานในรูปแบบของการผสมผสานเรื่องเล่าอันหลากหลาย ขั้นตอนนี้คือการวิเคราะห์การนำเบื้องล่างไปใช้อย่างสร้างสรรค์ ทั้งเรื่องเล่าขนาดเล็กจากเบื้องล่าง และเรื่องเล่ากระแสหลักจากเบื้องบน ในขั้นนี้คือการวิเคราะห์ปฏิบัติการทางสังคมของเรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างในการปะทะประสานกันเอง และปะทะประสานกับเรื่องเล่าหลักในลักษณะต่างๆ ดังที่กล่าวแล้วในขั้นที่สาม เช่น การนำเรื่องเล่าใหม่ (ภาษาใหม่ - new text) ที่เกิดจากการปะทะประสานเรื่องเล่าอันหลากหลายแล้ว ไปใช้ในแง่ของโครงสร้างของความรู้สึก (structure of feeling) (Williams, 1977) และประสบการณ์ร่วม เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น การชักนำคน การตัดสินใจ การสร้างความรู้สึกร่วมของชุมชนต่อสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุนี้ ในการวิเคราะห์ ผู้เขียนจะเน้นไปที่เรื่องเล่าในฐานะปฏิบัติการทางสังคม ในการปะทะประสานและต่อรองกับเรื่องเล่ากระแสหลักหรือวาทกรรม/อุดมการณ์ หรืออาจเรียกว่า แนวทางการศึกษาเชิงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ในเรื่องเล่า ที่มีทั้งในบทสนทนาและการปะทะประสาน (ที่กล่าวแล้วในขั้นตอนที่เจ็ด) อย่างไรก็ตาม การปะทะประสานไม่จำเป็นต้องปะทะประสานเรื่องเล่าที่คล้ายกัน ทว่าแตกต่างและขัดแย้งกันได้ (Hall, 1980 & 1986) ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้น (ในส่วนของแนวคิดทฤษฎี)

กรณีศึกษาเทพชายแดนสะท้อนให้เห็นการประกอบสร้างเรื่องเล่าผ่านการปะทะประสานของวาทกรรมต่างๆ ในบริบทของการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เช่น (1) การปะทะประสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม (เรื่องเล่าขนาดเล็กในรูปแบบของคติท้องถิ่น) และกฎระเบียบสมัยใหม่ (วาทกรรมของรัฐ) ปราบกฏในวลี “ปู่ป้าเจ้าดินบอกเหื่อ ต่อม้าฮายด้าวบอกเหื่อ จังมีอิทีก ฟังฟ้ามหลวงต เฮืองเอือก” (บรรพบุรุษและผีเจ้าที่สั่งสอน จึงมีสำนักเชื่อฟังกฏบ้านที่รับรองโดยรัฐ) (2) การขยายอำนาจของเทพท้องถิ่นผ่านบทสวด “ต้อม้าองแหยอสามจู้ ฮายด้าวตายแต่ยามปางก่อน ตานก็มาเป็นเมื่อเสิ่นหล้วง” (ต้อม้าฮายด้าวเป็นใหญ่ใน 3 โจวตายไปนานแล้วมาเป็นเทพเมืองหลวง) ซึ่งยกระดับสถานะจาก “เทพผู้พิทักษ์ชายแดน” เป็น “เทพผู้ปกป้องขวัญและทรัพยากรของกวานเซินและเมืองโดย

รอบ” เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับวาทกรรมการพัฒนาของรัฐว่าด้วยการปกป้องป่า (3) การปะทะประสานวาทกรรมของรัฐและชาติพันธุ์ เช่น “ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าและเป็นมรดกทางวัฒนธรรม” (วาทกรรมรัฐ) กับ “ป่าเรามีเทพและผีคุ้มครอง” (วาทกรรมชาติพันธุ์) และ “การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือการมีส่วนร่วมของประชาชน” (วาทกรรมรัฐ) ผลลัพธ์คือการเกิดภาษาใหม่ที่ว่าด้วย “การจัดการทรัพยากรอันเป็นมรดกที่มีเทพ/ผีผู้พิทักษ์ ด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ซึ่งสะท้อนโครงสร้างของความรู้สึก (structure of feeling) ของชาวบ้านในท้องถิ่น อันหมายถึงองค์ประกอบทางอารมณ์ของจิตสำนึกและความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง จากบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมซึ่งเป็นโครงสร้างที่พยายามคงตัว กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งเป็นภาวะเลื่อนไหลที่ทำลายโครงสร้างเหล่านั้น (Williams, 1977) สิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขของการเข้าไปมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ภายใต้ธรรมาภิบาลท้องถิ่น อันเป็นรูปธรรมที่สะท้อนให้เห็นโครงสร้างของความรู้สึกของคนไทต่อปัญหาการแปลงธรรมชาติ (ป่า) ให้เป็นสินค้า ปราบปรามการนี้แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของวัฒนธรรมท้องถิ่นในการสร้างพื้นที่ที่ต่อรองกับอำนาจรัฐและทุน ผ่านการปะทะประสานเรื่องเล่า (วาทกรรม/คติท้องถิ่นต่างๆ) เพื่อสร้างความชอบธรรมในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรของตน

ในกรณีศึกษาเกี่ยวกับ *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ* พบว่า มีการปะทะประสานของเรื่องเล่าขนาดเล็ก/วาทกรรมต่างๆ ในบริบทของการซื้อขายไข่ เพื่อให้ “ความเป็นแม่” (เรื่องเล่ากระแสหลัก) ในแบบใหม่มีความเป็นไปได้ ได้แก่ (1) การใช้แนวคิด “ทำบุญ” เป็นกลไกสร้างความชอบธรรมทางจริยธรรมให้กับการซื้อขายไข่ (2) การผสมผสานระหว่างวาทกรรมด้านเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์และผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งเสริมความมั่นใจของผู้ซื้อในการบรรลุความเป็นแม่ (3) การนำเสนอการบริจาคไข่ว่ามีความเสี่ยงด้านสุขภาพต่ำและคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ (4) การเน้นย้ำถึงความแตกต่างระหว่างการขายไข่และการอุ้มบุญ โดยชี้ให้เห็นถึงการไม่เกิดความผูกพันระหว่างผู้บริจาคไข่กับเด็กที่เกิดมา (5) การปรับเปลี่ยนมุมมองต่อผู้ขายไข่ จากการมองว่าเป็นการ

กระทำเพื่อผลประโยชน์ทางการเงินส่วนตัว ไปสู่การมองว่าเป็นการช่วยเหลือผู้มี
บุตรยาก (6) การไม่ได้ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างหญิงที่ขายไข่กับเด็กที่จะ
เกิดมา ซึ่งแตกต่างจากการอุ้มบุญ (surrogacy) ที่ซึ่งตลอดการอุ้มบุญต้องผ่าน
พิธีกรรม “ความเป็นแม่” ในการถนอมรักษาทารกและการคลอด ดังนั้น บท
สนทนา (เรื่องเล่าขนาดเล็ก) เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการต่อรองทางความหมาย
และการสร้างความชอบธรรมในบริบทของการซื้อขายไข่ ซึ่งมีความซับซ้อนทั้งใน
มิติทางสังคม จริยธรรม และเศรษฐกิจ เป็นต้น

**ชั้นที่เก้า เป็นการสรุปเรื่องเล่าในประเด็นพื้นที่ทางสังคมและอำนาจ
จากเบื้องล่าง**

เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม คือ พื้นที่ที่เป็นทั้งจุดปะทะ (encounter)
และปะทะประสานของเรื่องเล่าที่หลากหลาย ที่มาจากเบื้องบน-เรื่องเล่าหลัก และ
เบื้องล่าง-เรื่องเล่าแม่บทและเรื่องเล่าขนาดเล็ก เป็นปัญหาในความร่วมมือระหว่าง
รัฐ/ทุน (อำนาจจากเบื้องบน) และประชาชน (กลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ)
(อำนาจจากเบื้องล่าง) ในบทความนี้ จุดปะทะคือจุดของความไม่ลงรอยระหว่าง
เรื่องเล่าหลักที่มาจากวาทกรรมต่างๆ กับเรื่องเล่าขนาดเล็กของท้องถิ่น/
ชาติพันธุ์/คนชายขอบ

ในกรณีศึกษา *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* จุดปะทะของเรื่องนี้คือเรื่อง
เล่าขนาดเล็กของผีและเทพของท้องถิ่น ในพิธีกรรมเช่นผีเมืองเซีย หรือการเช่น
ต่อม้าฮายด้าวและหินขวัญของเมือง ในพิธีกรรมดังกล่าวทำให้เห็นเรื่องเล่าขนาด
เล็กของท้องถิ่น อันเป็นเรื่องเล่ายุคจารีต อภินิหารบรรพบุรุษถูกขยายพรมแดน
จากการเป็นแม่ทัพผู้ปกป้องชายแดน เป็นเทพผู้คุ้มครองเมืองเซียและเมืองบริเวณ
นี้อีก 20 เมือง รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนจนเทพและผีชนิดต่างๆ ใน
ธรรมชาติ เรื่องเล่านี้เมื่อถูกผสมผสานกับเรื่องเล่าขนาดเล็กกว่าด้วยเทพและผี
ในป่าและในธรรมชาติ ได้ถูกนำมาใช้ปะทะประสานกับเรื่องเล่าหลัก หรือ
วาทกรรมการพัฒนาที่ว่าด้วยการพัฒนาแบบสมัยใหม่ ที่มุ่งเน้นความมั่งคั่งและ
ความทันสมัยของชนบทด้วยอุตสาหกรรม ในขณะที่เรื่องเล่าขนาดเล็กและ
เรื่องเล่าแม่บทของท้องถิ่นให้ความสำคัญกับธรรมเนียมในการใช้ป่า พื้นที่ทาง

สังคมอันเป็นจุดปะทะคือการผลิตประวัติศาสตร์นิพนธ์อันเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การฟื้นฟูศาลเจ้าและพิธีกรรมเช่นเมืองเซีย ที่ซึ่งแสดงให้เห็นพลังทางวัฒนธรรมผ่านการสร้างภาษาใหม่ (ของการปะทะประสานเรื่องเล่าแม่กระแสหลักกับเรื่องเล่าขนาดเล็ก) ของการดูแลและการปกป้องทรัพยากร ภาษาใหม่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นโครงสร้างของความรู้สึกของคนในท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็ทำให้คนในท้องถิ่นมีสำนึกร่วมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ภายใต้กรอบธรรมาภิบาลท้องถิ่น (local governance) ในแง่ของการมีระบบพหุศูนย์กลางและการเข้าไปเป็นหุ้นส่วน รูปธรรมที่เห็นได้ชัดคือ การมีข้อกำหนดของหมู่บ้าน (เฮียงเอือก) (ดังที่กล่าวไปแล้ว)

อีกจุดปะทะหนึ่งคือ แนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องพรมแดน แม้ว่าโครงสร้างและเนื้อหาในเรื่องเล่าที่ได้จากเอกสารไทโบราณสะท้อนมโนทัศน์ “พรมแดน เส้นเขตแดน และชายแดน” ที่ได้รับอิทธิพลจากจีนอย่างชัดเจน แต่เรื่องเล่าท้องถิ่นที่ปรากฏในมิวสิกวิดีโอที่กล่าวถึง “หินขวัญ” และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีเช่นเมืองเซียที่แห่หินขวัญเข้าไปยังศาลเจ้าคือม้าฮายด่าว อันเป็นปฏิบัติการของการนำเรื่องเล่าไปใช้อย่างสร้างสรรค์ สะท้อนให้เห็นความย้อนแย้งระหว่างแนวคิดพรมแดนของคนที่บ้านทีกเอกสารไทโบราณ กับแนวคิดของปัญญาชนท้องถิ่นและชาวบ้านไทในปัจจุบัน ที่นำเรื่องเล่านี้มาปะทะประสานกับหินขวัญอันเป็นมโนทัศน์ว่าด้วยพรมแดนที่เป็นมณฑล (mandala) ที่ไม่มีพรมแดนและชายแดน ซึ่งมโนทัศน์ “มณฑล” อาจจะเป็นอิทธิพลที่คนไทกวานเซ็นได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย (แต่ผ่านมาทางใดไม่ทราบได้ ต้องลงพื้นที่ภาคสนามก่อน) กระนั้นก็ตาม ข้อถกเถียงข้างต้นยังอยู่ในกรอบมโนทัศน์ของพรมแดนทางกายภาพ (physical boundary)

ทว่า ในงานศึกษาชิ้นนี้มองไกลกว่านั้น กล่าวคือ พรมแดนทางวัฒนธรรมไม่ใช่คุณลักษณะทางวัฒนธรรม แต่เป็นระบบสัญลักษณ์ และการให้ความหมายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละกลุ่ม อันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ชาติพันธุ์สัมพันธ์พรมแดนชาติพันธุ์ดังกล่าว ขยายออกไปได้เรื่อยๆ ครอบคลุมที่สถานที่และคนเมืองนั้นๆ ยังคงเช่นไหว้คือม้าฮายด่าวในฐานะ “เซ็นเมือง”

(ผีเมือง) อยู่ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ โครงสร้างของความรู้สึก ที่แฝงอยู่ในภาษาใหม่ (ที่ได้กล่าวไปแล้ว) ที่กลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการใช้เรื่องเล่าไปขยายสำนัก กระทั่งอำนาจวัฒนธรรมในสังคมการเมืองไทย ตลอดจนต่อรองกับรัฐ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของคนไทย นอกจากนี้ “เฮืองเอือก” (ข้อตกลงของหมู่บ้านในการจัดการทรัพยากร) ที่ผสมผสานระหว่างวาทกรรมรัฐกับชนบทท้องถิ่น ก็เป็นอีกจุดปะทะหนึ่งที่แสดงให้เห็นปฏิบัติการของการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในกรอบธรรมาภิบาลท้องถิ่นของกลุ่มจัดการทรัพยากรของหมู่บ้าน/ชุมชน ในแง่ของการสร้างพหุศูนย์กลางและการเป็นหุ้นส่วน

ส่วนกรณีศึกษา พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ มีจุดปะทะอยู่ที่ปฏิสัมพันธ์แห่งการพูด คือกระบวนการต่อรองในการขาย/ไม่ขาย และมูลค่าใช้ที่จะขายให้ในแพลตฟอร์มออนไลน์ ทั้งไลน์โอเพนแชต เฟซบุ๊ก และอินสตาแกรมที่สะท้อนความสัมพันธ์โลกทางกายภาพระหว่างนายหน้าขายไข่ที่เป็นคนไทย ผู้ขายไข่ที่เป็นหญิงไทย และผู้ซื้อไข่ โดยเฉพาะหญิงจีนจากประเทศจีน หญิงจีนที่เดินทางเข้ามาซื้อไข่ของหญิงไทย นอกเหนือจากความเป็นเจ้าบ้านที่ดีของคนไทย (hospitality) ค่าใช้จ่ายถูก ความเชี่ยวชาญของแพทย์ไทย การบริการที่ครบวงจร และนโยบายด้านวิชา การเมืองเรื่องการเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์และการเจริญพันธุ์ ยังมีเหตุผลทางชาติพันธุ์ด้วย เพราะคนจีนเชื่อว่า คนไทยมีต้นกำเนิดมาจากจีน มีเชื้อสายจีนบางส่วน ในแง่นี้ ความหมายของความเป็นแม่ (การปฏิสนธิ) ไม่ได้ถูกสร้างในพื้นที่ที่เน้นปฏิสัมพันธ์เชิงการค้าและวิทยาศาสตร์การแพทย์ ที่มีความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ (economic rationality) เข้ามาเกี่ยวข้อง ทว่าหลังจากนี้ไปแล้วคือการอ้อมท้อง การคลอด และการเลี้ยงดู อันเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม พื้นที่ทางสังคมดังกล่าวไม่อาจเป็นไปได้ หากปราศจากเงื่อนไข 5 ด้านคือ (1) ประวัติศาสตร์เชื่อมโยงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมไทย-จีนให้กลายเป็นกลุ่มคนที่ใกล้เคียงกัน (2) ความเป็นเจ้าบ้านที่ดีของคนไทย (3) ค่าใช้จ่ายในการซื้อ-ฝากไข่ที่เมืองไทยมีราคาถูก (4) เงื่อนไขด้านการเมืองที่รัฐไทยตั้งเป้าหมายให้ไทยเป็นศูนย์กลางความเจริญด้านการแพทย์

และการเจริญพันธุ์ และ (5) อุดมการณ์ natalism ที่ยึดโยง (embedded) อยู่ในความเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์

ส่วนอำนาจที่มาจากเบื้องล่าง เป็นกระบวนการที่กลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบของวาทกรรมกระแสหลักได้นำเอาเรื่องเล่าอันหลากหลายในระดับต่างๆ มาปะทะประสานขึ้นมาในฐานะที่เป็นอำนาจใหม่ของตนเอง เช่น กรณีศึกษา *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* การเกิดโครงสร้างของความรู้สึก (structure of feelings) ของชาวบ้าน ที่แฝงอยู่ในภาษาใหม่ ส่วนกรณีศึกษา *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ* อำนาจจากเบื้องล่าง คืออำนาจของผู้หญิงที่สามารถสร้างความเป็นแม่ผ่านการสร้างความหมายใหม่ว่าด้วยความเป็นแม่ ที่ซึ่งเรื่องเล่าขนาดเล็กกว่าด้วยการซื้อขายไข่มิติด่างๆ รวมถึงเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ได้สร้างความหมายใหม่ของความเป็นแม่ อย่างไรก็ดี ข้อค้นพบนี้คล้ายกับที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2564) ได้นำเอาโครงสร้างของความรู้สึกมาศึกษา “เสียงที่ไม่ได้ยิน” โดยนำภาษาของความเชื่อหรืออารมณ์ทางวัฒนธรรมมาใช้เป็น “secular strategy” ของคนที่ไร้อำนาจ หรือคนที่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำทางวัฒนธรรม จนไม่อาจส่งเสียงที่มีเหตุผลได้ เป็นการโต้แย้งวาทกรรมกระแสหลักของสังคม

เพื่อให้ง่ายแก่การทำความเข้าใจ ผู้เขียนจึงได้สรุปการวิเคราะห์ข้างต้นในรูปแบบของตารางเพื่อเปรียบเทียบกรณีศึกษาทั้งสองกรณี ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมฯ จากสองกรณีศึกษา

ที่	ประเด็น	<i>เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ</i>	<i>พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ</i>
1	เรื่องเล่ากระแสหลัก (grand narratives) ในแต่ละกรณีศึกษาคืออะไร	วาทกรรมของรัฐว่าด้วยการพัฒนา เศรษฐกิจชนบท การแปรรูป ทรัพยากรเป็นสินค้า และโลกาภิวัตน์ธรรมาภิบาลป่าไม้ของโครงการ FSC	เรื่องเล่าว่าด้วยความสมบูรณ์ของครอบครัวตามอุดมการณ์ natalism และการสืบสกุลตามคติขงจื้อ

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม จากสองกรณีศึกษา (ต่อ)

ที่	ประเด็น	เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ	พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ
2	กลไกใดที่ก่อให้เกิดการสร้างความจริง จนกลายเป็นการครอบงำของเรื่องเล่าหลัก	การโฆษณาชวนเชื่อของรัฐเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม และภาคปฏิบัติของวาทกรรมในโครงการ FSC	กลไกที่แฝงฝังอยู่ในสถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน สถาบันศาสนา และนโยบายด้านครอบครัวของรัฐ
	เรื่องเล่าหลักสร้างผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร ในแง่ของการถูกทำให้เป็นชายขอบ ความเหลื่อมล้ำ และคุณภาพชีวิต	การแปลงทรัพยากรธรรมชาติเป็นสินค้า เน้นระบบตลาด มากกว่าธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนในการจัดการป่า ชาวบ้านที่ปฏิบัติตามธรรมเนียม กลายเป็นผู้กระทำผิดกฎ FSC	ผู้หญิงและครอบครัวที่ไม่สามารถมีบุตรได้ ถูกทำให้กลายเป็นคนชายขอบ โดยเฉพาะผู้หญิงที่ถูกตีตราว่าเป็นผู้ล้มเหลวในความเป็นแม่ ความเป็นหญิงในกรณีนี้จึงไม่เท่ากับความเป็นคน
3	กระบวนการประกอบสร้างความจริงของเรื่องเล่าขนาดเล็ก (little narrative) และเรื่องเล่าที่มาจากเบื้องล่างเป็นเช่นไร	เรื่องเล่าขนาดเล็ก ตือม้าฮายด้าวได้เข้าไป “ผสมผสาน” กับเรื่องเล่าขนาดเล็กกว่าด้วยเทพและผีในป่า ทำให้เกิดเรื่องเล่าใหม่ หรือ “ภาษาใหม่” ในรูปของคติและวาทกรรมท้องถิ่น เช่นคำว่า “บรรพบุรุษ ผีเจ้าดิน ตือม้าฮายด้าวบอกให้ จึงมีสำนึก เชื้อฟังกฎเกณฑ์ กฎบ้าน” ภาษาดังกล่าวถูกสร้างไปพร้อมกับปฏิบัติการของการเช่นเมืองและการสร้างศาลเจ้า ทำให้เกิดการขยายอำนาจของตือม้าฮายด้าวจากเดิมเป็นเทพชายแดน มาเป็นเทพผู้คุ้มครองประชาชน ทรัพยากรธรรมชาติ ผีและเทพในธรรมชาติของเมืองต่างๆ ที่ศาลเจ้าถูกสร้าง และพิธีเช่นเมืองถูกกระทำ	การประกอบสร้างจากการพูดในปฏิสัมพันธ์ (talk-in-interaction) ของเรื่องเล่าขนาดเล็กจากบทสนทนาในแพลตฟอร์มออนไลน์ LINE open chat เฟซบุ๊ก และอินสตาแกรมซึ่งเป็นการสร้างเรื่องที่สัมพันธ์กับครอบครัว ร่างกาย ความปลอดภัย บุญ และความ เป็นแม่ ที่ทำให้เกิดการ “ตัดสินใจ” ชายไข่ แม้มีความเสี่ยงต่อร่างกาย และผิดกฎหมาย แต่เพราะเรื่องเล่าขนาดเล็กกว่าด้วย “การช่วยคนที่ไม่มีลูก ให้มีลูก เป็นการได้บุญ” ทำให้ผู้หญิงหลายคนตัดสินใจชายไข่

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม จากสองกรณีศึกษา (ต่อ)

ที่	ประเด็น	เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ	พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ
3	การปะทะประสานเรื่องเล่าขนาดเล็กกับเรื่องเล่ากระแสหลัก จนเกิดสิ่งใหม่ขึ้นมา	<p>การประกอบสร้างเรื่องเล่าผ่านการปะทะประสานของวาทกรรมต่างๆ ในบริบทการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ดังนี้</p> <p>(1) การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับกฎระเบียบสมัยใหม่ปรากฏในวลีท้องถิ่นที่เชื่อมโยงคำสั่งสอนของบรรพบุรุษและผีเจ้าที่กับการเชื้อฟังกฎหมู่บ้านที่รับรองโดยรัฐ</p> <p>(2) การขยายอำนาจของเทพท้องถิ่นผ่านทสวด ยกระดับจาก “เทพผู้พิทักษ์ชายแดน” สู “เทพผู้ปกป้องขวัญและทรัพยากร” สอดคล้องกับวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ</p> <p>(3) การปะทะประสานวาทกรรมรัฐและชาติพันธุ์ เกิดเป็นภาษาใหม่ที่ด้วย “การจัดการทรัพยากรอันเป็นมรดกที่มีเทพ/ผีผู้พิทักษ์ด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ปรากฏการณ์นี้สะท้อนโครงสร้างความรู้สึกของชาวบ้าน ที่แฝงฝังอยู่ในภาษาใหม่ และแสดงถึงการปรับตัวของวัฒนธรรมท้องถิ่นในการสร้างถิ่นที่ที่ต่อรองกับอำนาจรัฐและทุน เพื่อสร้างความชอบธรรมในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรภายใต้ธรรมาภิบาลท้องถิ่น อันเป็นการตอบสนองต่อปัญหาการแปลงธรรมชาติให้เป็นสินค้า</p>	<p>การปะทะประสานของวาทกรรมต่างๆ ในบริบทการซื้อขายไข่ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับ “ความเป็นแม่” รูปแบบใหม่ ดังนี้</p> <p>(1) ใช้แนวคิด “ทำบุญ” สร้างความชอบธรรมทางจริยธรรม</p> <p>(2) ผสมผสานวาทกรรมเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์กับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ</p> <p>(3) นำเสนอการบริจาคไข่ว่ามีความเสี่ยงต่ำและคุ้มค่า</p> <p>(4) เน้นความแตกต่างระหว่างการขายไข่กับการอุ้มบุญ</p> <p>(5) ปรับมุมมองผู้ขายไข่จากผู้แสวงหาผลประโยชน์เป็นผู้ช่วยเหลือผู้มีบุตรยาก</p> <p>บทสนทนาเหล่านี้สะท้อนการต่อรองความหมายและสร้างความชอบธรรมในการซื้อขายไข่ ซึ่งมีความซับซ้อนทั้งในมิติสังคม จริยธรรม และเศรษฐกิจ</p>

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคม จากสองกรณีศึกษา (ต่อ)

ที่	ประเด็น	เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ	พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ
4	พื้นที่ทางสังคมของเรื่องเล่ามีลักษณะเช่นไร (พื้นที่ทางสังคมคือพื้นที่ที่เป็นจุดปะทะของเรื่องเล่าจากเบื้องบนและเบื้องล่าง ซึ่งเป็นการปะทะกันของอำนาจต่างๆ ของเรื่องเล่า)	จุดปะทะของเรื่องนี้คือ เรื่องเล่าขนาดเล็กกว่าด้วยผีและเทพของท้องถิ่น พิธีกรรมเช่นผีเมืองเซียหรือการเช่นต้อม้าฮายด้าว ในพิธีกรรมดังกล่าว ทำให้เรื่องเล่าแม่บท (metanarrative) ถูกนำมาใช้ปฏิบัติการ ในการสร้างสำนึกร่วมว่าด้วยสถานที่และสิ่งแวดล้อม และปะทะกับเรื่องเล่าหลักว่าด้วยการพัฒนาแบบสมัยใหม่ และอีกจุดปะทะหนึ่งคือแนวคิดว่าด้วยเรื่องพรมแดน ระหว่างเรื่องเล่าที่ได้จากเอกสารโทโบราณมิวสิกวิดีโอที่กล่าวถึง “หินขวัญ” และในพิธีเช่นเมืองเซีย อันเป็นปฏิบัติการของการนำเรื่องเล่าไปใช้อย่างสร้างสรรค์ สะท้อนให้เห็นความย้อนแย้งระหว่างแนวคิดพรมแดนของคนที่บันทึกเอกสารโทโบราณกับแนวคิดของท้องถิ่นที่ไม่มีเส้นเขตแดน	จุดปะทะอยู่ที่ “ปฏิสัมพันธ์ในการพูด” คือกระบวนการต่อรองในการขาย/ไม่ขาย และมูลค่าไข่ที่จะขายให้ในแพลตฟอร์มออนไลน์ที่สะท้อนความสัมพันธ์โลกทางกายภาพระหว่างนายหน้าขายไข่ ที่เป็นคนไทย ผู้ขายไข่ที่เป็นหญิงไทย และผู้ซื้อไข่ โดยเฉพาะหญิงจีนจากประเทศจีน กับความเสี่ยงในการขายไข่ ทั้งในเชิงสุขภาพและกฎหมาย ทำให้เกิดการก้าวข้ามข้อจำกัดด้านการไม่มีบุตร

7. บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทความนี้นำเสนอวิธีวิทยาการสร้างความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมจากมุมมองเบื้องล่าง โดยใช้แนวทางด้านมนุษยศาสตร์ ประกอบด้วย 9 ขั้นตอน ซึ่งมีความทับซ้อนบางส่วน นอกจากนี้ ยังมีข้อค้นพบเชิงเนื้อหาที่สำคัญ ดังนี้ **ประเด็นแรก** เรื่องเล่าหลักและผลกระทบต่อสังคมและชีวิตผู้คน เรื่องเล่าหลักเป็นชุดความรู้ที่ถูกประกอบสร้างให้มีสถานะเป็น “ความจริง” และ “ความจริงแท้” จึงมีความชอบธรรมในการครอบงำความรู้ของประชาชนซึ่งอยู่ในสถานะ

ความรู้เบื้องล่าง เรื่องเล่าหลักมักถูกสร้างผ่านกลไกของรัฐและชนบดั้งเดิมของสังคม เช่น วาทกรรมการพัฒนาของรัฐและทุนที่พยายามแปลงทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นสินค้า ดังปรากฏในกรณีศึกษาเทพชายแดน หรืออุดมคติทางศาสนา (ขงจื้อ) ส่วนในกรณีศึกษา *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ* เรื่องเล่าหลักสามารถครอบงำความรู้และความรู้สึกของผู้คนได้ เนื่องจากถูกสร้างผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ ซึ่งให้ความชอบธรรมแก่เรื่องเล่านั้น ผลกระทบจากการนำเรื่องเล่าหลักไปใช้พบว่า มีการกดทับในหลายมิติ เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ทุน และชาวบ้าน รวมถึงประเด็นเกี่ยวกับความเป็นหญิง ความเป็นแม่ และความเป็นครอบครัวที่ไม่มีบุตร ซึ่งผู้หญิงมักต้องแบกรับความกดดันมากกว่าผู้ชาย

ประเด็นที่สอง เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมเป็นจุดปะทะและปะทะประสานระหว่างเรื่องเล่าจากเบื้องบน (เรื่องเล่ากระแสหลัก) และเบื้องล่าง (เรื่องเล่าขนาดเล็ก) อันสะท้อนทั้งความสอดคล้องและความขัดแย้งระหว่างอำนาจรัฐ/ทุนกับประชาชน อำนาจของวาทกรรมความเป็นแม่กับเรื่องเล่าในโลกออนไลน์ว่าด้วยความเป็นแม่ ในแง่พื้นที่สังคมเป็นปฏิบัติการไปบั่นป่วนเรื่องเล่ากระแสหลักทั้งยังปะทะประสานเรื่องเล่าต่างๆ เพื่อสร้างภาษาใหม่และความหมายใหม่ในประเด็นต่างๆ **ประเด็นที่สาม** ปฏิบัติการทางสังคมในประเด็นดังกล่าว เป็นการท้าทายเรื่องเล่ากระแสหลัก ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทิศทางการพัฒนาในมิติต่างๆ เช่น พื้นที่ ทรัพยากร ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยอาศัยพลังทางวัฒนธรรมท้องถิ่น พลังของคนธรรมดา และเทคโนโลยีดิจิทัล ดังนั้น ใน**ประเด็นที่สี่** อำนาจจากเบื้องล่างเกิดจากการปะทะประสานระหว่างเรื่องเล่าต่างๆ ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ทั้งในระดับนามธรรมและรูปธรรม เช่น ระดับนามธรรม คือการสร้างภาษาใหม่ของท้องถิ่น (กรณี *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ*) และความเป็นแม่ในความหมายใหม่ (กรณี *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ*) ส่วนในระดับรูปธรรม คือการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าของชาวบ้านในกรอบธรรมาภิบาลท้องถิ่น (กรณี *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ*) และการบรรลุอุดมการณ์ความเป็นหญิง ความเป็นแม่ และครอบครัวที่สมบูรณ์ในบริบทใหม่ (กรณี *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวฯ*)

ประเด็นที่ห้า สำหรับกรณีศึกษา *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดนฯ* ผู้เขียนได้นำเสนอการวิเคราะห์ที่ก้าวไปไกลกว่าแนวคิดดั้งเดิมของเลียวทาร์ด (Lyotard, 1984; Malpas, 2003) และวิตเกินสไตน์ (Wittgenstein, 2009; McGinn, 2013) เกี่ยวกับเรื่องเล่าขนาดเล็ก โดยเริ่มต้นจากแนวคิดที่ว่า เมื่อเรื่องเล่ากระแสหลักถูกละทิ้ง สิ่งที่เหลืออยู่คือความหลากหลายของ “เกมภาษา” ซึ่งเปิดโอกาสให้เสียงของปัจเจกบุคคลได้รับการรับฟัง ความรู้ในลักษณะนี้จึงดำรงอยู่ในการใช้งานและการปฏิบัติ ผู้เขียนได้ขยายขอบเขตการวิเคราะห์โดยบูรณาการแนวคิดการปะทะประสานของ Hall (1980 & 1986) เข้ากับการศึกษาเรื่องเล่าทั้งกระแสหลักและขนาดเล็ก โดยวิเคราะห์การปะทะประสานในบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองร่วมสมัยของเวียดนาม การขยายขอบเขตนี้ทำให้การศึกษาเรื่องเล่าขนาดเล็กไม่จำกัดอยู่เพียงมิติของตำนานและความเชื่อ แต่ยังครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ ระบบเศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ภายใต้กรอบธรรมาภิบาลท้องถิ่น การวิเคราะห์ในลักษณะนี้เผยให้เห็นพลวัตของการต่อรองเชิงอำนาจและความหมายในสังคม โดยใช้เรื่องเล่าเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงจากระดับรากหญ้า ซึ่งนำเสนอมุมมองใหม่ต่อการทำความเข้าใจบทบาทของเรื่องเล่าในการก่อรูปโครงสร้างทางสังคมและการเมืองร่วมสมัย

ประเด็นสุดท้าย ความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์วรรณนาภาคสนามแบบดั้งเดิมกับชาติพันธุ์วรรณนาแบบดิจิทัล ที่ได้จากประสบการณ์ของการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1) *การสร้างสัมพันธ์ภาพภาคสนามแบบดั้งเดิม* ชาติพันธุ์วรรณนาแบบดั้งเดิมมีข้อได้เปรียบในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ผ่านการพบปะพูดคุยและมีปฏิสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว ซึ่งช่วยสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจ ในขณะที่แบบดิจิทัลอาจประสบปัญหาในการสร้างความสัมพันธ์เชิงลึก เนื่องจากขาดการปฏิสัมพันธ์ทางกายภาพ

2) *การลงภาคสนาม* ชาติพันธุ์วรรณนาภาคสนามแบบดั้งเดิมเปิดโอกาสให้นักวิจัยได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมจริงของพื้นที่ศึกษา ซึ่งมีประโยชน์ต่อการ

วิเคราะห์ข้อมูล แต่อาจมีข้อจำกัดด้านงบประมาณในการเดินทาง ส่วนแบบดิจิทัล มีข้อดีในแง่ความยืดหยุ่นด้านเวลาและสถานที่ รวมถึงประหยัดค่าใช้จ่าย

3) *กระบวนการเก็บข้อมูล* ชาติพันธุ์วรรณนาภาคสนามแบบดั้งเดิม สามารถเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบริบทแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ของผู้คน และ อวัจนภาษา ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีคุณค่าต่อการวิเคราะห์ ในขณะที่แบบดิจิทัลอาจขาด ข้อมูลเหล่านี้ และนักวิจัยอาจไม่สามารถสังเกตปฏิสัมพันธ์ทางอ้อมของผู้อยู่ใน ภาคสนามการวิจัยได้

โดยรวม แม้ว่าชาติพันธุ์วรรณนาแบบดิจิทัลจะมีข้อดีในด้านความสะดวก และประหยัด แต่ชาติพันธุ์วรรณนาภาคสนามแบบดั้งเดิมยังคงมีจุดแข็งสำคัญในการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกและการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นปัจจัย สำคัญในการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณนา

จากบทสรุปข้างต้น ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะเชิงวิชาการเพื่อการพัฒนา องค์ความรู้ว่าด้วยเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง (bottom-up narratives) ให้มีความลุ่มลึก และครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยเน้นย้ำความจำเป็นในการขยายขอบเขตการวิจัย ในอนาคต ทั้งนี้ ผู้เขียนได้เสนอประเด็นวิจัยที่ควรให้ความสำคัญสองประการ ดังนี้

ประการแรก การศึกษาช่องทางการสื่อสารที่เอื้อต่อการสร้างพหุเสียง (multi-voices) หรือพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ตามแนวคิดของ เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล กรณีศึกษาเรื่องเล่าของผู้หญิงชายไซในโลกออนไลน์ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพ ของสื่อดิจิทัลในการเปิดพื้นที่ให้เรื่องเล่าขนาดเล็ก (micro-narratives) ของกลุ่ม ผู้หญิงชายขอบได้แพร่กระจายและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ แม้จะมีความเสี่ยง ที่เกี่ยวข้อง

ประการที่สอง การพัฒนาวิธีวิทยาในการศึกษาเรื่องเล่าจากเบื้องล่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาแบบพหุสถานที่ (multi-sited ethnography) ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจพลวัตของเรื่องเล่า (narrative dynamics) ใน มิติของการไหลเวียน (flow) ผ่านบริบทและเงื่อนไขที่หลากหลาย อันนำไปสู่การ

เปลี่ยนแปลงความหมาย อำนาจ และการสร้างนวัตกรรมทางสังคม วิธีวิทยานี้จะช่วยเผยให้เห็นกระบวนการสร้างความหมายใหม่ การปรับเปลี่ยนดุลอำนาจ และการเกิดขึ้นของปฏิบัติการใหม่ที่เสริมสร้างอำนาจต่อรองให้แก่กลุ่มชายขอบในสังคม ดังนั้น การขยายขอบเขตการวิจัยในสองประเด็นนี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทและอิทธิพลของเรื่องเล่าจากเบื้องล่างในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนเปิดมุมมองใหม่ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่าขนาดเล็กกับโครงสร้างอำนาจที่ครอบงำสังคมที่มาในรูปแบบของเรื่องเล่ากระแสหลัก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กุลธิดา ศรีวิเชียร (2565), *พลวัตของเรื่องเล่าว่าด้วยครอบครัวและเรื่องเล่าของนายหน้าจัดหาไข่ของผู้หญิงบนโลกออนไลน์: นวัตกรรมเพื่อ (ความสมบูรณ์) ของครอบครัว*, รายงานการวิจัยเสนอต่อสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (ภายใต้ชุดโครงการวิจัย “เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ ปีที่ 1”).
- ปอล ริเกอร์ (2556), “ชีวิตที่แสวงหาเรื่องเล่า” (แปลโดย คงกฤษ ไตรยวงศ์), ใน ปกรณ์ สิงห์สุริยา (บ.ก.), *เรื่องเล่า อัตลักษณ์ และความยุติธรรมในปรัชญาของปอล ริเกอร์*, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา.
- อัจฉริยา ชวงค์เลิศ (2566), *เทพชายแดน ไม่มีพรมแดน: เรื่องเล่าคือม้ายายด้าวและพิธีเช่นเมืองกับการสร้างสำนึกเรื่องสถานที่และสิ่งแวดล้อมของคนไทยในเวียดนาม*, รายงานการวิจัยเสนอต่อสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (ภายใต้ชุดโครงการวิจัย “เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ ปีที่ 1”).
- อัจฉริยา ชวงค์เลิศ และคณะ (2566), *เรื่องเล่าในพื้นที่ทางสังคมและอำนาจจากเบื้องล่างของกลุ่มชาติพันธุ์และคนชายขอบ ปีที่ 1*, รายงานแผนงานวิจัยเสนอต่อสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

ภาษาอังกฤษ

- Barth, F. (1969), “Introduction”, in Barth, F. (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries*, Boston: Little, Brown and Company.
- Bhabha, H. (1990a), “DissemiNation: Time, Narrative, and the Margins of the Modern Nation”, in Bhabha, H. (ed.), *Nation and Narration*, London: Routledge.
- _____. (1990b), “Introduction: Narrating the Nation”, in Bhabha, H. (ed.), *Nation and Narration*, London: Routledge.
- Boytoy, A. et al. (2020), “Feminism, Gender, and Agentic and Communal Themes in Narrative Identity”, *Sex Roles*, 83(1): 54-63.
- Chodorow, N. (1979), *The Reproduction of Mothering*, California: University of California Press.
- Currie, M. (2010), *Postmodern Narrative Theory*, New York: Macmillan International Higher Education.
- De Fina, A. and Georgakopoulou, A. (2008), “Analysing Narratives as Practice”, *Qualitative Research*, 8(3): 379-387.
- Entman, R. (1993), “Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”, *Journal of Communication*, 43(4): 51-58.

- Fairclough, N. (1995), *Media Discourse*, London: Edward Arnold.
- Fenton, C. and Langley, A. (2011), "Strategy as Practice and the Narrative Turn", *Organization Studies*, 32(9): 1171-1196.
- Fisher, W. (1984), "Narration as a Human Communication Paradigm: The Case of Public Moral Argument", *Communications Monographs*, 51(1): 1-22.
- Foucault, M. (1980), "Truth and Power" (translated by Gordon, C. et al.), in Gordon, C. (ed.), *Power and Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977 of Michael Foucault*, New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1982), *The Archaeology of Knowledge & The Discourse on Language*, London: Vintage.
- Gamson, W. and Modigliani, A. (1989), "Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach", *American Journal of Sociology*, 95(1): 1-37.
- Garfinkel, H. (1967), *Studies in Ethnomethodology*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Geertz, C. (1973), *The Interpretations of Cultures*, New York: Basic Books.
- Goodson, I. and Gill, S. (2011), "The Narrative Turn in Social Research", *Counterpoints*, 386: 17-33.
- Gupta, A. and Ferguson, J. (1992), "Beyond 'Culture': Space, Identity, and the Politics of Difference", *Cultural Anthropology*, 7(1): 6-23.
- Halbwachs, M. (1992), *On Collective Memory* (translated by Coser, L.), Chicago: University of Chicago Press.
- Hall, S. (1980), "Cultural Studies: Two paradigms", *Media, Culture and Society*, 2: 57-72.
- _____. (1986), "The Problem of Ideology-Marxism without Guarantees", *Journal of Communication Inquiry*, 10(2): 28-44.
- Hays, S. (1996), *The Cultural Contradictions of Motherhood*, New Haven: Yale University Press.
- Herman, D. et al. (2005), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*, London: Routledge.
- Jenkins, H. (2006), *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*, New York: New York University Press.
- Kellner, D. (1995), *Media Culture: Cultural Studies, Identity and Politics between the Modern and the Post-modern*, London: Routledge.
- Klapproth, D. (2004), *Narrative as Social Practice: Anglo-Western and Australian Aboriginal Oral Traditions*, Berlin: Mouton de Gruyter.

- Lefebvre, H. (2002), "The Production of Space", in Dear, M. and Flusty, S. (eds.), *The Space of Postmodernity: Reading in Human Geography*, Oxford: Blackwell.
- Lyotard, J. (1984), *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge (Vol. 10)*, Minnesota: University of Minnesota Press.
- Malpas, S. (2003), *Jean-François Lyotard*, London: Routledge.
- Miller, D. and Slater, D. (2000), *The Internet: An Ethnographic Approach*, London: Routledge.
- Ortner, S. (2006), *Anthropology and Social Theory: Culture, Power, and the Acting Subject*, Durham: Duke University Press.
- O'Reilly, A. (2012), "Introduction", in O'Reilly, A. (ed.), *From Motherhood to Mothering: The Legacy of Adrienne Rich's of Woman Born*, New York: State University of New York Press.
- Pink, S. (2016), *Digital Ethnography: Principles and Practice*, London: Sage.
- _____. (2018), "Ethnography in a Digital World", in Hughes, J. (ed.), *Contemporary Approaches to Ethnographic Research Volume III*, New Delhi: Sage.
- Ricoeur, P. (1991), "Life in Quest of Narrative", in Wood, D. (ed.), *On Paul Ricoeur*, London: Routledge.
- Riessman, C. (2008), *Narrative Methods for the Human Sciences*, Thousand Oaks: Sage.
- Scott, J. (1990), *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*, Yale: Yale University.
- Somers, M. (1994), "The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach", *Theory and Society*, 23: 605-649.
- Turner, V. (2017), *The Ritual process: Structure and Anti-structure*, London: Routledge.
- Williams, R. (1977), *Marxism and Literature (Vol. 1)*, Oxford: Oxford University Press.
- Wittgenstein, L. (2009), *Philosophical Investigations* (translated by Anscombe, G. et al.), West Sussex: John Wiley & Sons.
- Zagorin, P. (1999), "History, the Referent, and Narrative: Reflections on Postmodernism Now", *History and Theory*, 38(1): 1-24.
- Zelizer, B. (1992), *Covering the Body: The Kennedy Assassination, the Media, and the Shaping of Collective Memory*, Chicago: University of Chicago Press.